GENERALINĖS ADVOKATĖS VERICA TRSTENJAK IŠVADA, pateikta 2010 m. liepos 6 d.[1]

I — Įžanga

1. Ši byla pradėta remiantis *Budapesti II. és III. Kerületi Bíróság* (Budapešto pirmosios ir antrosios apylinkės teismas, toliau – prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas) prašymu priimti prejudicinį sprendimą, pateiktu vadovaujantis EB 234 straipsniu[2], kuriuo jis Teisingumo Teismui pateikė kelis klausimus dėl 1993 m. balandžio 5 d. Tarybos direktyvos 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais[3] išaiškinimo.

2. Prašymas priimti prejudicinį sprendimą pateiktas nagrinėjant *VB Pénzügyi Lízing Zrt.* (toliau – ieškovė pagrindinėje byloje) ir Ferenc Schneider (toliau – pagrindinės bylos atsakovas) ginčą dėl paskolos grąžinimo. Jame, be kita ko, keliamas klausimas, koks yra Teisingumo Teismo vaidmuo užtikrinant Direktyva 93/13 nustatytą vienodą vartotojų teisių apsaugos lygio taikymą visose Europos Sąjungos valstybėse narėse. Į šį klausimą reikia atsakyti atsižvelgiant į nusistovėjusią Teisingumo Teismo praktiką, visų pirma 2009 m. birželio 4 d. Sprendimą byloje C-243/08 *Pannon*[4].

II — Teisinis pagrindas

A — *Bendrijos teisė*

1. Teisingumo Teismo statutas

3. Protokolo dėl Teisingumo Teismo statuto 23 straipsnyje nustatyta:

„Bylose, kurioms taikoma ES sutarties 35 straipsnio 1 dalis, EB sutarties

1 — Originalo kalba: vokiečių.

2 — Remiantis 2007 m. gruodžio 13 d. Lisabonos sutartimi, iš dalies keičiančia Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį (OL C 306, p. 1), nuo šiol su prašymais priimti prejudicinį sprendimą susijusios procedūros reglamentuojamos Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 267 straipsnyje.

3 — OL L 95, p. 29.

4 — 2009 m. birželio 4 d. Sprendimas *Pannon* (C-243/08, Rink. p. I-4713).

234 straipsnis ir EAEB sutarties 150 straipsnis, valstybės narės teismas Teisingumo Teismui praneša apie sprendimą, kuriuo bylos nagrinėjimas sustabdomas, o byla perduodama Teisingumo Teismui. Paskui Teismo kancleris apie tokį sprendimą praneša bylos šalims, valstybėms narėms ir Komisijai, taip pat Tarybai arba Europos centriniam bankui, jei teisės aktas, kurio teisėtumas ar išaiškinimas yra ginčijami, buvo vieno jų priimtas, taip pat Europos Parlamentui ir Tarybai, jei aktas, kurio galiojimas ar aiškinimas yra ginčijami, buvo priimtas šių dviejų institucijų kartu.

Bylos šalys, valstybės narės, Komisija ir tam tikrais atvejais Europos Pralamentas, Taryba ir Europos centrinis bankas turi teisę per du mėnesius nuo tokio pranešimo pateikimo pateikti Teismui pareiškimus ar rašytines pastabas.

Be to, bylose, kurioms taikomas EB sutarties 234 straipsnis, Teismo kancleris apie nacionalinio teismo sprendimą taip pat praneša valstybėms, kurios nėra narės, tačiau yra Europos ekonominės erdvės susitarimo šalys, ir tame susitarime nurodytai ELPA priežiūros institucijai, kurios gali per du mėnesius nuo tokio pranešimo, kai byla yra susijusi su viena iš to susitarimo taikymo sričių, pateikti Teismui pareiškimus ar rašytines pastabas.“

4. 2009 m. gruodžio 1 d. įsigaliojus Lisabonos sutarčiai, iš dalies keičiančiai Europos Sąjungos sutartį ir Europos bendrijos steigimo sutartį, buvo pakeistas ir Teisingumo Teismo statuto 23 straipsnis[5]. Tačiau šiais pakeitimais buvo tik patikslinta nuo šiol SESV 267 straipsnyje reglamentuojama prejudicinio sprendimo priėmimo procedūra.

2. Direktyva 93/13

5. Pagal 1 straipsnio 1 dalį Direktyva 93/13 siekiama suderinti valstybių narių įstatymus ir kitus teisės aktus, susijusius su nesąžiningomis sąlygomis pardavėjo ar tiekėjo su vartotoju sudaromose sutartyse.

6. Direktyvos 3 straipsnio 1 dalyje numatyta:

„Ta sutarties sąlyga, dėl kurios nebuvo atskirai derėtasi, yra laikoma nesąžininga, jeigu pažeidžiant sąžiningumo reikalavimą dėl jos atsiranda ryškus neatitikimas tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų vartotojo nenaudai.“

5 — OL C 115, 2008, p. 210.

7. Šios direktyvos 6 straipsnio 1 dalyje nustatyta:

„Valstybės narės nustato, kad nesąžiningos sąlygos, naudojamos sutartyje, kurią pardavėjas ar tiekėjas sudaro su vartotoju taip, kaip numatyta jų nacionalinės teisės aktuose, nebūtų privalomos vartotojui, ir kad sutartis ir toliau būtų šalims privaloma tomis sąlygomis, jei ji gali išlikti be nesąžiningų nuostatų.“

8. Pagal direktyvos 7 straipsnio 1 dalį:

„Valstybės narės užtikrina, kad vartotojų ir konkurentų naudai egzistuotų pakankamos ir veiksmingos priemonės, užkertančios kelią nuolatiniam nesąžiningų sąlygų naudojimui sutartyse, pardavėjų ar tiekėjų sudaromose su vartotojais.“

B — *Nacionalinė teisė*

9. Iš prašymo priimti prejudicinį sprendimą matyti, kad Vengrijos teisės aktų leidėjas Direktyvą 93/13 į nacionalinę teisę perkėlė keliais etapais. Šiuo metu galioja nuostatos, kurios buvo pakeistos 2006 m. Įstatymu III, įskaitant Civilinio kodekso (toliau – CK) 205/A, 205/B ir 209–209/B straipsnius.

10. Pagal CK 205/A straipsnio 1 dalį sutarčių bendrosios sąlygos yra sutarčių sąlygos, kurias viena iš sutarties šalių, nedalyvaujant kitai šaliai ar jų individualiai neaptarus su kitomis sutarties šalimis, yra iš anksto vienašališkai nustačiusi, siekdama sudaryti keletą sutarčių.

11. Pagal CK 205/A straipsnio 2 dalį šaliai, naudojančiai sutarčių bendrąsias sąlygas, tenka pareiga įrodyti, jog sutarties sąlygos su šalimis buvo aptartos individualiai. Tas pats taikytina ir tuo atveju, jeigu tarp šalių kyla ginčai dėl to, ar jos individualiai aptarė sutartį su vartotoju sudariusios sutarties šalies vienašališkai nustatytas sutarties sąlygas.

12. Pagal CK 205/A straipsnio 3 dalį pripažįstant sutarčių bendrąsias sąlygas neturi reikšmės sutarčių sąlygų apimtis ir forma, taip pat jų įtraukimo į sutartį būdas bei aplinkybė, ar jos išdėstytos pačioje sutartyje, ar prie jos pridėtame dokumente.

13. Pagal CK 205/B straipsnio 1 dalį sutarčių bendrosios sąlygos pripažįstamos sudėtine sutarčių dalimi, jeigu jas taikantis asmuo kitai šaliai buvo suteikęs galimybę susipažinti

su jų turiniu, o ši šalis su jomis aiškiai sutiko arba išreiškė savo sutikimą konkliudentiniais veiksmais.

14. Pagal CK 205/B straipsnio 2 dalį kita šalis turi būti aiškiai informuojama apie iš esmės nuo įprastos sutarčių praktikos ar teisės aktų sutarčių srityje besiskiriančias arba su anksčiau sutarčių šalių taikytomis sąlygomis nesutampančias sutarčių bendrąsias sąlygas. Šios sąlygos gali būti pripažįstamos sudėtine sutarčių dalimi, tik jeigu kita šalis aiškiai su jomis sutinka, šiuo tikslu ją apie tai informavus specialiu įspėjimu.

15. Pagal CK 205/C straipsnį, jeigu skiriasi sutarčių bendrosios sąlygos ir kitos sutarties sąlygos, būtent pastarosios pripažįstamos sudėtine sutarties dalimi.

16. Pagal CK 209 straipsnio 1 dalį individualiai neaptartos sutarčių bendrosios sąlygos, kaip ir su vartotojais sudarytų sutarčių sąlygos, yra nesąžiningos, jeigu jomis, pažeidžiant geros valios ir sąžiningumo reikalavimus, iš sutarties išplaukiančios teisės ir pareigos įtvirtinamos vienašališkai ir nepagrįstai, pažeidžiant šias sąlygas rengiant nedalyvavusios sutarties šalies interesus.

17. Pagal CK 209 straipsnio 2 dalį nustatant, ar sąlyga yra nesąžininga, reikia išnagrinėti visas sutarties sudarymo momentu buvusias aplinkybes, turėjusias įtakos ją sudarant, paslaugos, dėl kurios susitarta, pobūdį bei nagrinėjamos sąlygos ryšį su kitomis sutarties sąlygomis ar kitomis sutartimis.

18. Pagal CK 209 straipsnio 5 dalį sutarties sąlyga nelaikoma nesąžininga, jeigu ji yra įtvirtinta teisės normoje arba buvo suformuluota laikantis šioje teisės normoje nustatytų reikalavimų.

19. Pagal CK 209/A straipsnio 1 dalį žalą patyręs asmuo gali ginčyti į sutartį įtrauktas nesąžiningas sutarčių bendrąsias sąlygas.

20. Pagal šio straipsnio 2 dalį sutarčių su vartotojais atveju sutartį su vartotoju sudariusios sutarties šalies vienašališkai ir be individualaus aptarimo kaip bendroji sutarties sąlyga nustatyta nesąžininga sąlyga negalioja. Negaliojimu gali remtis tik vartotojas.

21. Kiek tai susiję su prejudicinio sprendimo priėmimo procedūra, Vengrijos teisės aktų leidėjas 2003 m. Įstatymu XXX pakeitė Civilinio proceso kodeksą. Po šio pakeitimo pagal

Civilinio proceso kodekso 155/A straipsnio 2 dalį išsiųsdami Europos Bendrijų Teisingumo Teismui sprendimus dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą Vengrijos teismai informaciniais tikslais turi juos nusiųsti ir teisingumo ministrui.

ji pasirėmė sutarties sąlyga, pagal kurią šios sutarties pagrindu kilusių ginčų nagrinėjimas priskiriamas išimtinei prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo jurisdikcijai. Ieškovės buveinė nėra teritorijoje, kurioje taikoma prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo jurisdikcija, nors tiek geografiniu, tiek susisiekimo požiūriu ji yra labai arti.

III — Faktinės aplinkybės, pagrindinė byla ir prejudiciniai klausimai

22. Pagrindinė byla buvo pradėta kilus ginčui dėl paskolos, kurią atsakovas pagrindinėje byloje paėmė ketindamas įsigyti motorinę transporto priemonę, grąžinimo. Ieškovė paskolos sutartį sudarė vykdydama savo ekonominę veiklą, o atsakovas 2006 m. balandžio 14 d. tai padarė būdamas vartotoju. Kai atsakovas liovėsi vykdyti piniginius įsipareigojimus pagal paskolos sutartį, ieškovė ją nutraukė ir pareikalavo likusią sumą grąžinti.

23. Ieškovė pagrindinėje byloje paprašė teismo priimti mokėjimo įsakymą, tačiau šį prašymą pateikė ne *Ráckevei Városi Bíróság* (Ráckeve miesto teismas), kuris šiuo atveju yra jurisdikciją atsakovo nuolatinėje gyvenamojoje vietoje turintis teismas. Vietoj to

24. Teismas priėmė mokėjimo įsakymą, o atsakovas dėl jo pareiškė prieštaravimą, užginčydamas ieškovės reikalavimą. Tačiau atsakovas nesirėmė jokiais esminiais gynybos pagrindais ir savo prieštaravime taip pat nenurodė, kiek ir remdamasis kokiais pagrindais jis mano, jog ieškovės reikalavimas yra nepagrįstas.

25. Prieš paskirdamas posėdžio datą prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nustatė, kad atsakovo gyvenamoji vieta nėra teritorijoje, kurioje taikoma jo jurisdikcija, o pareiškimas dėl įpareigojimo grąžinti sumą buvo pareikštas netoli nuo ieškovės pagrindinėje byloje gyvenamosios vietos esančiame teisme, remiantis nagrinėjamos sutarties bendrosiomis sąlygomis, kurių formuluotė prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui sukėlė abejonių.

26. Todėl jis sustabdė bylos nagrinėjimą ir pateikė Teisingumo Teismui šiuos prejudicinius klausimus:

„1. Ar pagal prie Europos Sąjungos sutarties, Europos bendrijos steigimo sutarties ir Europos atominės energijos bendrijos steigimo sutarties pridėto Protokolo dėl Teisingumo Teismo statuto 23 straipsnį nacionalinis teismas negali *ex officio* informuoti savo valstybės narės teisingumo ministro apie prejudicinio sprendimo priėmimo procesą tuo pačiu metu, kai jis inicijuojamas?

2. Ar pagal EB 234 straipsnį Teisingumo Teismas turi kompetenciją aiškinti 1993 m. balandžio 5 d. Tarybos direktyvos 93/13/EEB 3 straipsnio 1 dalyje pavartotą sąvoką „nesąžiningos sąlygos“ bei šios direktyvos priede išvardytas sąlygas?

3. Jei atsakymas yra teigiamas, ar dėl tokio išaiškinimo pateiktu prašymu priimti prejudicinį sprendimą gali būti prašoma paaiškinti (siekiant užtikrinti Direktyva 93/13 garantuojamą vienodą vartotojų teisių apsaugos lygį visose valstybėse narėse), į kuriuos aspektus nacionalinis teismas gali arba turi atsižvelgti konkrečiai atskirajai sąlygai taikydamas šioje direktyvoje įtvirtintus bendruosius kriterijus?

4. Jei nacionalinis teismas be atitinkamo bylos šalių prašymo pats pastebi galimą nesąžiningą sutarties sąlygą, ar jis gali savo iniciatyva nustatyti tokiai išvadai padaryti reikalingas faktines ir teisines aplinkybes, jei pagal nacionalinę proceso teisę tokį patikrinimą leidžiama atlikti tik bylos šalių prašymu?“

IV — Procesas Teisingumo Teisme

27. 2008 m. kovo 27 d. sprendimą dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą Teisingumo Teismo kanceliarija gavo 2008 m. balandžio 7 d. Joje pateikiami trys pradiniai prejudiciniai klausimai.

28. 2008 m. rugsėjo 15 d. sprendimu, kurį Teisingumo Teismo kanceliarija gavo 2008 m. rugsėjo 22 d., prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas papildė savo prašymą priimti prejudicinį sprendimą ketvirtuoju klausimu. Tačiau 2009 m. sausio 29 d. sprendimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas jį vėl atsiėmė.

29. 2009 m. liepos 2 d. sprendimu, kurį Teisingumo Teismo kanceliarija gavo 2009 m. liepos 3 d., prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas Teisingumo Teismui pranešė, kad, atsižvelgiant į Sprendimą *Pannon GSM*, į jo 2008 m. kovo 27 d. sprendimu užduotus pirmąjį ir antrąjį prejudicinius klausimus atsakyti nebereikia. Tačiau bylą nagrinėjantis teismas paprašė atsakyti į trečiąjį pateiktą klausimą. Šį prašymą prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas papildė dar trimis klausimais.

V — Esminiai šalių argumentai

A — *Dėl pirmojo prejudicinio klausimo*

33. *Vengrijos vyriausybė* pažymi, kad šioje byloje nagrinėjamos nacionalinės procesinės normos problemų keltų tik tuomet, jei ribotų EB 234 straipsnyje reglamentuojamą prejudicinio sprendimo priėmimo procedūrą.

30. Galutinės prejudicinių klausimų formuluotės pateiktos ankstesniame punkte.

34. Ji pabrėžia, kad dėl to, jog nacionalinių teismų prašymai priimti prejudicinį sprendimą gali turėti įtakos ir Vengrijos teisės taikymui, ir Bendrijos teisės vertinimui, ji yra iš esmės suinteresuota kuo greičiau gauti žinių apie kiekvieną prejudicinį klausimą ir jo dalyką. Nors bendrosiose Bendrijos teisės nuostatose, reglamentuojančiose prejudicinio sprendimo priėmimo procedūrą, šiuo atžvilgiu nieko nenumatyta, remiantis tuo negalima daryti išvados, kad valstybei narei draudžiama numatyti mechanizmą, leidžiantį jai kiek įmanoma greičiau susipažinti su sprendimu dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą, juolab kad jį ir šiaip gausianti iš Teisingumo Teismo kanclerio.

31. Vengrijos Respublikos, Airijos Respublikos, Nyderlandų Karalystės ir Jungtinės Karalystės vyriausybės bei Komisija savo rašytines pastabas pateikė per Teisingumo Teismo statuto 23 straipsnyje numatytą terminą.

32. Kadangi nė viena šalis neprašė pradėti žodinės proceso dalies, išvada šioje byloje gali būti parengta po 2010 m. kovo 9 d. Teisingumo Teismo bendrojo susirinkimo.

35. Vengrijos vyriausybė daro išvadą, kad tai, jog valstybė narė apie prašymą priimti

prejudicinį sprendimą informuojama anksčiau nei kiti suinteresuoti proceso dalyviai, nėra nesuderinama su Bendrijos teise.

36. Komisija pažymi, kad Teisingumo Teismo statuto 23 straipsniu atitinkamam nacionaliniam teismui nedraudžiama apie prašymą priimti prejudicinį sprendimą informuoti kitų institucijų, pavyzdžiui, už teisingumą atsakingos ministerijos. Kad tai nedraudžiama, liudija ir kita nuostata, pagal kurią Teisingumo Teismas apie šį nacionalinio teismo sprendimą praneša valstybėms narėms.

37. Komisijos teigimu, tai, kad sprendimas dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą (kuriuo pradedama prejudicinė procedūra pagal EB 234 straipsnį) persiunčiama teisingumo ministerijai, nei visiškai neleidžia, nei pernelyg trukdo naudotis Bendrijos teisės aktuose įtvirtintomis teisėmis. Prejudicinio sprendimo priėmimo procedūroje netaikomas nė vienas teisės principas, kuris draustų informuoti vieną iš potencialių proceso dalyvių apie teisimo procesą ar to proceso etapą.

38. Komisija laikosi nuomonės, kad rizika, jog bus bandoma paveikti nacionalinį teismą, gali kilti tik tuomet, jei šiam pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą būtų leidžiama tik prieš tai informavus nacionalines institucijas. Tačiau, kalbant apie pagrindinę bylą, nacionalinės teisės aktuose numatyta pareiga, palyginti su Bendrijos teisės aktais, neturi jokių papildomų elementų, kurie galėtų daryti įtaką nacionalinio teismo sprendimui, todėl teisė pradėti prejudicinio sprendimo priėmimo procedūrą nėra ribojama.

B — *Dėl antrojo prejudicinio klausimo*

39. *Vengrijos vyriausybė* tvirtina, kad siekiant nustatyti, ar sutarties sąlyga tikrai yra nesąžininga, būtina atsižvelgti į visas ypatingas aplinkybes, susijusias su sutarties dalyku ir jos sudarymu. Nacionalinis teismas turi išnagrinėti atitinkamą sutarties sąlygą ir nustatyti, ar ši sąlyga turi požymių, būdingų nesąžiningai sąlygai Direktyvos 91/13 3 straipsnio 1 dalies prasme.

40. *Komisija* laikosi nuomonės, kad Teisingumo Teismo turima kompetencija aiškinti taip pat apima Direktyvoje 93/13 numatytos „nesąžiningos sąlygos“ sąvokos aiškinimą. Tačiau Teisingumo Teismas negali nustatyti, ar tam tikra sutarties sąlyga konkrečiu atveju gali būti vertinama kaip nesąžininga, ar ne, nes tai yra pagrindinę bylą nagrinėjančio nacionalinio teismo prerogatyva.

C — *Dėl trečiojo prejudicinio klausimo*

41. Vengrijos vyriausybės nuomone, Teisingumo Teismas, aiškindamas nesąžiningos sąlygos sąvoką bei Direktyvos 93/13 priede išvardytas sąlygas, gali padėti nacionaliniam teismui pateikdamas jam tam tikrus kriterijus, kuriais vadovaudamasis nacionalinis teismas galėtų įvertinti, ar konkreti sutarties sąlyga yra nesąžininga, ar ne.

42. Komisija mano, kad Teisingumo Teismo nacionaliniams teismams pateikiamos Bendrijos teisės taikymo gairės yra labai svarbi Bendrijos teisės nuostatų aiškinimo sudėtinė dalis. Todėl Teisingumo Teismas gali pateikti minėtas gaires ir tuomet, kai tai susiję su Direktyvos 93/13 taikymo klausimais.

D — *Dėl ketvirtojo prejudicinio klausimo*

43. *Airijos vyriausybė* laikosi nuomonės, kad jei Teisingumo Teismas Sprendime *Pannon* būtų norėjęs nacionalinius teismus griežtai įpareigoti *ex officio* išnagrinėti, ar sutarties sąlyga yra nesąžininga, šią pareigą jis būtų nustatęs nedviprasmiška formuluote. Tačiau Teisingumo Teismas išaiškino, kad Sprendimo *Pannon* 32 ir 35 punktuose apibrėžta nacionalinio teismo pareiga taikoma tuomet, kai „tik jam tampa žinomos šiuo atžvilgiu reikalingos teisinės ir faktinės aplinkybės“. Todėl Airijos vyriausybė mano, kad Teisingumo Teismas Sprendime *Pannon* atkūrė pusiausvyrą tarp vartotojų apsaugos interesų ir pagarbos pagrindiniams principams, kuriais grindžiamos nacionalinės teisės sistemos.

44. Airijos vyriausybė mano, kad jei į šį prejudicinį klausimą būtų atsakyta teigiamai, tai reikštų, kad nacionaliniai teismai yra įpareigojami *ex officio* išsiaiškinti teisines ir faktines aplinkybes, kad galėtų įvertinti, ar sutarties sąlyga galbūt yra nesąžininga. Tokiu atveju nacionaliniai teismai privalėtų atlikti tyrimą ir tuomet, kai tai prieštarautų nacionalinėms procesinėms normoms. Airijos vyriausybė pažymi, kad Sprendime *Pannon* atsižvelgiama į civilines bylas nagrinėjančių nacionalinių teismų „pasyvų vaidmenį“ bylose tarp privačių asmenų.

45. Vengrijos vyriausybė teigia, kad Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalis – tai imperatyvi viešosios tvarkos (*ordre public*) norma. Tai reiškia, kad nacionalinis teismas, vertindamas, ar sutarčių sąlygos kartais nėra nesąžiningos, pagal Bendrijos teisės lygiavertiškumo principą turi taikyti tokias pačias procesines normas kaip ir viešosios tvarkos normų atveju. Jei nacionalinėje teisėje, taikant

viešosios tvarkos normas, yra numatyta teisė arba pareiga atlikti tyrimą *ex officio*, tas pats turi galioti ir vertinant, ar sąlygos sutartyse su vartotojais yra nesąžiningos.

46. Direktyva 93/13 nacionaliniai teismai nėra įpareigojami nustatyti bylos aplinkybių, t. y. jie neprivalo kaskart *ex officio* įvertinti, ar sutarčių sąlygos yra nesąžiningos. Pagal valstybių narių procesinės autonomijos principą pareigos atlikti tyrimą *ex officio* apimtis nustatoma būtent nacionalinėmis normomis.

47. Be to, jei pagal nacionalinę teisę sutarčių teisės srityje yra numatyta pareiga atlikti tyrimą *ex officio*, šią procedūrą turi būti galima taikyti ir nesąžiningos sąlygos atveju Direktyvos 93/13 prasme. Tačiau jei nacionalinėje teisėje pirmenybė teikiama šalių teisėms, nacionaliniam teismui leidžiant atlikti tyrimą tik šalių prašymu, ši norma turi būti taikoma ir pagal direktyvą vertinant, ar sutarties nuostata yra nesąžininga. Jei nacionalinis teismas padarytų išvadą, kad, vertinant sutarties sąlygą, reikia papildomų įrodymų, jis privalėtų informuoti šalis apie faktines aplinkybes, kurias reikia ištirti, kad jos galėtų tinkamai pareikšti savo nuomonę.

48. *Nyderlandų vyriausybė* pažymi, kad ketvirtajame klausime minimas atvejis, kai atsakovas neatvyko į teismą, o nacionalinis teismas priėmė sprendimą nedalyvaujant šaliai. Ji mano, kad priimant sprendimą nedalyvaujant šaliai teismo pareiga *ex officio* ir kiekvienu atveju išnagrinėti, ar sutarčių sąlygos kartais nėra nesąžiningos, būtų jam ir visai nacionalinei teismų sistemai neproporcinga našta. Tam nacionalinis teismas turėtų pamėginti gauti sutarčių sąlygas ir visą sutartį, įskaitant bendrąsias sutarčių sąlygas, ir *ex officio* bei išsamiai jas išnagrinėti, taip pat ir tuomet, kai vartotojas to visiškai neprašo. Atsižvelgiant į tai, kad sąlyga, o gal ir visa sutartis galėtų būti paskelbta negaliojančia, kitai šaliai turėtų būti suteikta galimybė pareikšti savo nuomonę.

49. Tai, kad nacionalinėje proceso teisėje ribojama nacionalinio teismo galimybė pradėti tyrimą *ex officio*, nereiškia, kad toks tyrimas jokiomis aplinkybėmis negali būti atliktas. Jei jurisdikciją nustatanti sąlyga būtų nesąžininga, nacionalinis teismas turėtų ją įvertinti, kad būtų užtikrinta veiksminga vartotojo teisminė apsauga.

50. Nacionalinis teismas turi nuolat *ex officio* tikrinti, ar jurisdikciją nustatanti sutarties sąlyga kartais nėra nesąžininga sąlyga Direktyvos 93/13 6 straipsnio prasme, taip pat

ir priimant sprendimą šaliai nedalyvaujant. Jurisdikciją nustatanti sąlyga, neleidžianti ar trukdanti vartotojui užginčyti reikalavimą, sumenkintų direktyva siekiamą teisminės apsaugos veiksmingumą. Todėl nacionalinis teismas turėtų nuolat *ex officio* vertinti abejonių keliančią sutarties sąlygą.

51. *Jungtinės Karalystės vyriausybės* manymu, aiškinant Sprendimo *Pannon* 35 punktą taip, kad egzistuoja bendro pobūdžio nacionalinio teismo pareiga atlikti tyrimą, tai sukeltų sunkių pasekmių ir netgi abejonių dėl valstybių narių teisės sistemų procesinės autonomijos. Tais atvejais, kai teisėjui nebūtų pateikiamos teisinės ir faktinės aplinkybės, reikalingos vertinant, ar sutarties sąlyga yra nesąžininga, arba kai vartotojas nuspręstų neskųsti nesąžiningos sutarties sąlygos, bendro pobūdžio nacionalinio teismo pareiga atlikti tyrimą nederėtų su teisių gynimo priemonių ir procedūrų sistema, įvesta Direktyva 93/13.

52. Jungtinės Karalystės vyriausybė mano, kad jei viena iš šalių ar teismas sutarties sąlygą laiko nesąžininga (ar potencialiai nesąžininga) ir jeigu ji, taikoma kartu su nacionalinės proceso teisės norma, neleidžia vartotojui tęsti bylos, nacionalinis teismas privalo šios sąlygos netaikyti, pavyzdžiui, iškeldamas šį klausimą *ex officio* dar prieš pasireiškiant atgrasančiam poveikiui. Bendro pobūdžio pareiga atlikti tyrimą apsunkina vartotojų galimybes pasinaudoti teise kreiptis į teismą, nes padidina teismo išlaidas ir užkerta kelią paprastoms, nebrangioms ir greitoms vykdymo priemonėms.

53. Jungtinės Karalystės vyriausybės nuomone, sunku įsivaizduoti, kad pagal valstybių narių teismų sistemas visi ieškiniai dėl skolų grąžinimo būtų nagrinėjami taip, tarsi kalbama apie užginčytus reikalavimus. Tokiu atveju reikėtų paskirti vieną teisėją išnagrinėti sutarties dokumentus ir kiekviename ieškinyje nurodytas teisines bei faktines aplinkybes. Be to, abiejų šalių reikėtų paprašyti pateikti sutarties tekstą ir visus susijusius dokumentus, kad nacionalinis teismas galėtų įvertinti visas su sutarties sudarymu susijusias faktines aplinkybes.

54. Jei Teisingumo Teismas padarytų išvadą, kad nacionaliniai teismai turi imtis visų priemonių užtikrinti, kad būtų žinomos teisinės ir faktinės aplinkybės, reikalingos vertinant, ar sutarties sąlyga yra nesąžininga, tai galėtų pažeisti 2006 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 1896/2006, nustatančio Europos mokėjimo įsakymo procedūrą[6], nuostatas.

6 — OL L 399, p. 1.

55. Komisija teigia, kad Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalies nuostata taikoma situacijai, kai tam tikra sutarties sąlyga yra nesąžininga ir ja nustatomi teisiniai padariniai, t. y. kad sąlyga yra teisiškai neprivaloma. Tiesa, prejudicinis klausimas susijęs ne su nesąžininga sutarties sąlyga, o veikiau su situacija, kai nacionalinis teismas tik įtaria, kad sutarties sąlyga gali būti nesąžininga, bet negali to nustatyti. Tačiau Direktyvoje 93/13 nėra jokių tokią situaciją reglamentuojančių nuostatų.

56. Teisingumo Teismas dar nėra pareiškęs nuomonės, ar nacionalinis teismas privalo *ex officio* įvertinti, ar sutarties sąlyga yra nesąžininga, jeigu jam nežinomos tokiam įvertinimui atlikti reikalingos teisinės ir faktinės aplinkybės. Iš tiesų Bendrijos teisėje nėra nė vienos nuostatos, kuria nacionaliniam teismui būtų suteikta teisė *ex officio* išsiaiškinti teisines ir faktines aplinkybes, kurios jam galbūt leistų nustatyti, ar sutarties sąlyga yra nesąžininga, jei šios aplinkybės jam nėra žinomos.

57. Komisijos manymu, jei nacionalinis teismas Bendrijos teisės aktais būtų įpareigotas *ex officio* atlikti tyrimą, kai tik jam kiltų įtarimų, kad sutarties sąlyga gal būti nesąžininga, jis turėtų atlikti funkcijas, panašias į ikiteisminių tyrimų teisėjo. Toks įsikišimas reikštų, kad nacionalinės proceso teisės nuostatos turi būti išsamiai detalizuotos. Pavyzdžiui, turėtų būti aiškiai nustatyta, kokiais atvejais arba kokio rimtumo įtarimui esant nacionalinis teismas privalo tokį tyrimą atlikti. Taip pat turėtų būti reglamentuotos procedūrinės priemonės, kuriomis jis prireikus galėtų naudotis. Dėl tokio nacionalinių teismų kompetencijos išplėtimo gerokai pasikeistų valstybių narių teismų sistemų pobūdis.

58. Tačiau, kaip teigia Komisija, nacionalinis teismas ir toliau privalo, vertindamas savo paties kompetenciją, *ex officio* nagrinėti sutarties sąlygos nesąžiningumo klausimą, jeigu jam žinomos tam būtinos teisinės ir faktinės aplinkybės, ir netaikyti nesąžiningos sąlygos, išskyrus kai vartotojas tam prieštarauja.

VI — Teisinis įvertinimas

A — *Preliminarios pastabos*

59. Ši byla Teisingumo Teismui vėl suteikia progą toliau plėtoti savo praktiką, susijusią su Direktyvoje 93/13 apibrėžiamomis nesąžiningomis sąlygomis sutartyse su vartotojais. Visų

pirma reikia pastebėti, kad šį kartą kalbama ne apie tokios sąlygos vertinimą arba jos požymių nustatymą, bet veikiau apie atskirų, su kompetencija susijusių ir institucinių Teisingumo Teismo ir nacionalinių teismų kompleksiško bendradarbiavimo, kuriam vartotojų apsaugos srityje būdingas ypač griežtas kompetencijos pasidalijimas[7], aspektų išaiškinimą. Pirmiausia turėtų būti patikslinta, kokius įgaliojimus turi nacionalinis teismas, kuriam, kaip Bendrijos teismo funkcijas atliekančiam teismui, tenka užduotis pagrindinėje byloje vadovaujantis Teisingumo Teismo nustatytomis gairėmis taikyti Bendrijos teisę.

60. Pirmieji trys prejudiciniai klausimai iš esmės susiję su EB 234 straipsnyje, o įsigaliojus Lisabonos sutarčiai – SESV 267 straipsnyje[8] reglamentuojama prejudicinio sprendimo priėmimo procedūra, įskaitant ją sukonkretinančias Teisingumo Teismo statuto nuostatas, o didžiausias dėmesys juose skiriamas Direktyvoje 93/13 numatytam sutarčių sąlygų įvertinimui dėl galimo nesąžiningo jų pobūdžio. Ketvirtasis prejudicinis klausimas susijęs su kita tema – nacionalinio teismo įgaliojimais. Kad būtų aiškiau, prejudiciniai klausimai bus nagrinėjami šia tvarka.

B — *Dėl pirmojo prejudicinio klausimo*

1. Bendros pastabos

61. Pagrindinės nuostatos, reglamentuojančios Sąjungos jurisdikciją, išdėstytos EB bei EAEB sutartyse ir iš dalies ES sutartyje. Pridedame Protokole dėl Teisingumo Teismo statuto reglamentuojama tik bendra tvarka, o proceso organizavimo priemones Sąjungos teismai turi nustatyti patys. Teisingumo Teismo statutas, kurį išaiškinti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas prašo

7 — Žr. 1981 m. gruodžio 16 d. Sprendimą *Foglia prieš Novello* (244/80, Rink. p. 3045, 14 punktas). Jame Teisingumo Teismas konstatavo, kad, siekiant užtikrinti Bendrijos teisės tinkamą taikymą ir vienodą aiškinimą visose valstybėse narėse, EB 234 straipsniu nustatomas bendradarbiavimas, grindžiamas nacionalinio teismo ir Teisingumo Teismo kompetencijų pasidalijimu. Žr. taip pat U. Everling „Das Vorabentscheidungsverfahren vor dem Gerichtshof der Europäischen Gemeinschaften“, Baden Badenas, 1986, p. 21 bei B. Wägenbaur „Kommentar zur Satzung und Verfahrensordnungen EuGH/EuG“, Miunchenas, 2008, ESTT statuto 23 straipsnis, 2 punktas, p. 27.

8 — Lisabonos sutarties įsigaliojimas neturėjo jokio poveikio šios bylos teisiniam vertinimui. Atsižvelgiant į tai, kad prašymas priimti prejudicinį sprendimą buvo pateiktas iki 2009 m. gruodžio 1 d., toliau naudojama senoji numeracija pagal Nicos sutartį.

pirmajame prejudiciniame klausime, pagal EB 245 ir 311 straipsnį yra pirminės teisės dalis. Todėl kompetenciją aiškinti Statuto nuostatas, tarp jų ir 23 straipsnį, Teisingumo Teismas gali kildinti tiesiogiai iš EB 234 straipsnio 1 pastraipos a punkto[9].

2. Bendrijos teisės ribos

a) Teisingumo Teismo statuto 23 straipsnis

63. Tiesa, Statuto 23 straipsnyje tiesiogiai nėra numatytas tokių teisės normų draudimas. Nei šios nuostatos tekstas, nei prasmė ir tikslas – nusiunčiant prašymą priimti prejudicinį sprendimą valstybių narių vyriausybėms ir kitoms suinteresuotoms šalims ir suteikiant joms galimybę pareikšti pastabas dėl prejudicinių klausimų[10] – nedraudžia tiesiogiai nusiųsti prašymą priimti prejudicinį sprendimą atitinkamos valstybės narės vyriausybei, nes abi nuostatos, nors ir nėra visiškai tapačios, turi tą patį tikslą – informuoti valstybę narę. Taigi jos atlieka tą pačią procesinę funkciją.

62. Kalbant apie tokios nuostatos, kaip antai Vengrijos Civilinio proceso kodekso 155/A straipsnio 2 dalis, suderinamumą su Statuto 23 straipsniu, pažymėtina, kad, kaip ir bet kurios Bendrijos teisės normos atveju, kilus Statuto ir valstybių narių teisės santykio klausimui, viršenybę turi Bendrijos teisė, todėl nacionalinė procesinė norma, pagal kurią nacionaliniai teismai, siųsdami prašymą priimti prejudicinį sprendimą Teisingumo Teismui, privalo jį nusiųsti ir teisingumo ministrui susipažinti, gali būti laikoma neprieštaraujančia Bendrijos teisei tik tuomet, jeigu joje nėra reikalavimų, kurie būtų nesuderinami su Statuto 23 straipsniu arba kitomis Bendrijos teisės nuostatomis.

64. Tačiau kyla klausimas, ar yra kitų nuostatų, su kuriomis šios teisės normos būtų nesuderinamos.

9 — Šiuo klausimu K. Lenaerts, A. Arts, I. Maselis „Procedural Law of the European Union6“, 2-asis leidimas, p. 188, 6-003 punktas, p. 175, pažymima, kad prie sutarčių pridedami priedai ir protokolai sukelia tokius pačius teisinius padarinius kaip ir pačios sutartys.

10 — Žr. 2009 m. rugsėjo 8 d. Sprendimą *Liga Portuguesa de Futebol Profissional* (C-42/07, Rink. p. I-7633, 40 punktas). Jame Teisingumo Teismas konstatavo, kad informacija, kuri turi būti jam pateikta bylose dėl prejudicinio sprendimo, ne tik turi padėti jam pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui naudingus atsakymus, tačiau taip pat suteikti valstybių narių vyriausybėms bei kitoms suinteresuotosioms šalims galimybę išsakyti savo pastabas pagal Teisingumo Teismo statuto 23 straipsnį.

b) Lygiavertiškumo ir veiksmingumo principai

65. Tam pirmiausia reikėtų priminti, kad valstybių narių proceso teisė iš esmės yra nesuderinta. Šioje srityje Bendrija neturi jokios bendros teisės aktų leidimo kompetencijos. Atitinkamai Bendrijos teisėje yra pripažįstama nacionalinės proceso teisės autonomija[11]. Tai taikoma ir prejudicinėje procedūroje pagal EB 234 straipsnį: pavyzdžiui, tik nacionalinis teismas gali nuspręsti prireikus sustabdyti bylos nagrinėjimą ir kreiptis į Teisingumo Teismą. EB 234 straipsniu nacionaliniam teismui suteikiama teisė įvertinti, ar jam reikalingas su Bendrijos teisės klausimu susijęs sprendimas. Atitinkamai ir Teisingumo Teismas tęsia prejudicinę procedūrą, kol nacionalinis teismas neatsiima savo prašymo arba jis nėra panaikinamas[12]. Tik nacionalinės teisės aktais gali būti reglamentuojama, ar, kiek ir kokiomis sąlygomis nacionalinio teismo sprendimas pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą gali būti apskųstas[13]. Taigi galiausiai nacionalinis teismas yra kompetentingas nagrinėti visas faktines ir teisines toje šalyje iškeltos bylos aplinkybes. Jis turi nuspręsti, ar sprendimas dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą atitinka nacionalinės teisės nuostatas, reglamentuojančias teismo organizavimą ir procesą[14].

66. Tik kai kuriuose Europos Sąjungos rašytinės proceso teisės aktuose ir teismo praktikoje[15] galima rasti specifinių nurodymų, kokiomis sąlygomis ir kokia forma pateikti Teisingumo Teismui prašymą priimti prejudicinį sprendimą.

67. Svarbus valstybių narių administravimo laisvės principo apribojimas pirmiausia išplaukia iš bendrųjų Bendrijos teisės principų, pavyzdžiui, susijusių su Bendrijos teisės sistema suteiktų subjektyvių teisių įgyvendinimu. Teisingumo Teismas yra daug kartų pabrėžęs, kad, nesant atitinkamą sritį reglamentuojančių Bendrijos teisės aktų, iš esmės kiekviena valstybė narė savo nacionalinės teisės sistemoje turi nustatyti išsamias ieškinių, skirtų užtikrinti iš Bendrijos teisės asmenims

11 — 2009 m. rugsėjo 3 d. Sprendimas *Fallimento Olimpiclub* (C-2/08, Rink. p. I-7501, 24 punktas). Teisingumo Teismas savo praktikoje kartais vartoja terminą „procesinės autonomijos principas“.

12 — 1974 m. sausio 30 d. Sprendimas *BRT-I* (127/73, Rink. p. 51, 7–9 punktai).

13 — 1970 m. birželio 16 d. Nutartis *Chanel prieš Cepeha* (31/68, Rink. p. 404).

14 — Žr. 1982 m. sausio 14 d. Sprendimą *Reina* (65/81, Rink. p. 33, 7 punktas), 1993 m. spalio 20 d. Sprendimą *Balocchi* (C-10/92, Rink. p. I-5105, 16 punktas), 1996 m. liepos 11 d. Sprendimą *SFEI ir kt.* (C-39/94, Rink. p. I-3547, 248 punktas) ir 2001 m. lapkričio 8 d. Sprendimą *Adria-Wien Pipeline GmbH ir Wietersdorfer & Peggauer Zementwerke* (C-143/99, Rink. p. I-8365, 19 punktas).

15 — Žr. Sprendimą *Liga Portuguesa de Futebol Profissional* (minėtas 10 išnašoje, 40 punktas). Jame Teisingumo Teismas padarė nuorodą į savo nusistovėjusią praktiką, iš kurios matyti, jog būtina, pirma, kad nacionalinis teismas apibrėžtų faktines ir teisines aplinkybes, kuriomis pateikiami klausimai, arba bent paaiškintų faktines prielaidas, kuriomis šie klausimai paremti. Antra, sprendime dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą turi būti nurodytos tikslios priežastys, dėl kurių nacionalinis teismas kelia Bendrijos teisės aiškinimo klausimus ir mano esant būtina Teisingumo Teismui juos pateikti. Atsižvelgiant į tai, būtina, kad nacionalinis teismas pateiktų minimalius paaiškinimus dėl prašomų išaiškinti Bendrijos teisės nuostatų pasirinkimo priežasčių ir ryšio, kuris, jo manymu, egzistuoja tarp šių nuostatų ir pagrindinėje byloje taikomų nacionalinės teisės aktų.

kylančių teisių apsaugą, pareiškimo procesines normas. Vis dėlto jos neturi būti mažiau palankios nei tos, kurios taikomos panašiems ieškiniams šalies viduje (lygiavertiškumo principas), ir dėl jų Bendrijos teisės sistema suteiktų teisių įgyvendinimas neturi tapti praktiškai neįmanomas ar pernelyg sudėtingas (veiksmingumo principas)[16].

68. Gana neišsamios prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo pastabos apie priežastis, dėl kurių jis pateikė šį prejudicinį klausimą, neleidžia nustatyti, kiek tokia nuostata, kaip antai Vengrijos Civilinio proceso kodekso 155/A straipsnio 2 dalis, galėtų būti nesuderinama su Statuto 23 straipsniu. Visiškai neįmanoma įžvelgti, kiek ši nuostata galėtų daryti neigiamą poveikį prejudicinio sprendimo priėmimo procedūros funkcijai užtikrinti individualią teisminę apsaugą[17]. Tačiau akivaizdu, kad prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas neatmeta tokios galimybės. Atsižvelgiant į būtinybę pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui naudingą atsakymą į jo prejudicinius klausimus[18], reikia įvertinti, ar ši norma suderinama su minėtais principais.

69. Vengrijos vyriausybės teigimu[19], čia nagrinėjama nuostata yra procesinė norma, kuria nustatoma prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo pareiga informuoti. Ji šią normą grindžia būtinybe kiek įmanoma anksčiau sužinoti apie nacionalinių teismų pateikiamus prašymus priimti prejudicinį sprendimą, juolab kad šie prašymai gali turėti tiesioginių padarinių ir šių teismų

16 — Šiuo klausimu žr. 1995 m. gruodžio 14 d. Sprendimą *van Schijndel ir van Veen* (C-430/93 ir C-431/93, Rink. p. I-4705, 17 punktas), 1998 m. rugsėjo 15 d. Sprendimą *Ansaldo Energia ir kt.* (C-279/96–C-281/96, Rink. p. I-5025, 16 ir 27 punktai), 1998 m. gruodžio 1 d. Sprendimą *Levez* (C-326/96, Rink. p. I-7835, 18 punktas), 2000 m. gegužės 16 d. Sprendimą *Preston ir kt.* (C-78/98, Rink. p. I-3201, 31 punktas), 2001 m. gruodžio 6 d. Sprendimą *Clean Car Autoservice* (C-472/99, Rink. p. I-9687, 28 punktas), 2003 m. gruodžio 9 d. Sprendimą *Komisija prieš Italiją* (C-129/00, Rink. p. I-14637, 25 punktas), 2006 m. rugsėjo 19 d. Sprendimą *i-21 Germany ir Arcor* (C-392/04 ir C-422/04, Rink. p. I-8559, 57 punktas), 2006 m. spalio 26 d. Sprendimą *Mostaza Claro* (C-168/05, Rink. p. I-10421, 24 punktas), 2007 m. birželio 7 d. Sprendimą *van der Weerd ir kt.* (C-222/05–C-225/05, Rink. p. I-4233, 28 punktas) ir 2009 m. spalio 6 d. Sprendimą *Asturcom* (C-40/08, Rink. p. I-9579, 38 punktas).

17 — Čia reikia atsižvelgti į tai, kad prejudicinio sprendimo priėmimo procedūra ne tik atlieka objektyvią funkciją – užtikrinti vienodą Bendrijos teisės taikymą valstybėse narėse, – bet yra taip pat svarbi užtikrinant individualią teisminę apsaugą. Juk fiziniai ir juridiniai asmenys, kuriems EB 230 straipsnio 4 dalimi suteikiama tik ribota teisė pareikšti ieškinį dėl Bendrijos teisės akto, būdami šalimis valstybės narės teismo procese turi galimybę nacionaliniame teisme užginčyti su byla susijusio Bendrijos teisės akto galiojimą arba pasinaudoti prejudicinio sprendimo priėmimo procedūra Teisingumo Teisme ir pasiekti sau palankų Bendrijos teisės akto aiškinimą (šiuo klausimu žr. J. Schwarze nuomonę leidinyje „EU-Kommentar“ (J. Schwarze (leid.)), 2-asis leidimas, Baden Badenas, 2009, EB 234 straipsnis, 4 punktas, p. 1810).

18 — 1979 m. liepos 12 d. Sprendime *Union Laitière Normande* (244/78, Rink. p 2663, 5 punktas) Teisingumo Teismas išaiškino, kad nors pagal EB 234 straipsnį jis neturi teisės vertinti prašymo priimti prejudicinį sprendimą pagrindų, tačiau dėl būtinybės pateikti naudingą Bendrijos teisės aktų išaiškinimą gali prireikti pakeisti teisinį pagrindą, dėl kurio prašoma pateikti išaiškinimą. K. Lenaerts, A. Arts, I. Maselis (minėti 9 išnašoje, p. 188, 6-021 punktas) manymu, niekas netrukdo Teisingumo Teismui išdėstyti savo pagrindinės bylos aplinkybių ir kai kurių nacionalinės teisės aspektų vertinimo ir jo pagrindu pateikti naudingą taikomų Bendrijos teisės nuostatų ir principų išaiškinimą.

19 — Žr. Vengrijos vyriausybės pareiškimo 55 punktą.

taikomai nacionalinei teisei, ir Bendrijos teisės vertinimui. Vengrijos vyriausybės manymu, Vengrijos Respublika teisine prasme „labiausiai suinteresuota“ kuo anksčiau gauti šią informaciją. Turint omenyje tai, kad Statuto 23 straipsnio pirmosios pastraipos antruoju sakiniu, skaitomu kartu su Procedūros reglamento 104 straipsnio 1 dalimi, jau yra numatyta Teisingumo Teismo kanclerio pareiga apie nacionalinio teismo sprendimą pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą informuoti ir valstybes nares, tarp jų ir valstybę narę, kurioje yra prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, objektyviai vertinant ši norma atitinkamos valstybės narės vyriausybei privalumų suteikia tik laiko atžvilgiu: ji, planuodama dalyvavimą rašytinėje Teisingumo Teismo proceso dalyje, gali anksčiau pradėti rengti pareiškimus ir rašytines pastabas Statuto 23 straipsnio antros pastraipos prasme.

70. Nors nėra jokių duomenų apie egzistuojančias panašias normas panašiose nacionalinėse procedūrose (tai apsunkina teisinį įvertinimą pagal lygiavertiškumo principą), mano manymu, kyla klausimas, kiek tokia norma, pavyzdžiui, hipotetinio Bendrijos teisėje įtvirtintų subjektyvių teisių turėtojo, norinčio dėl jų įgyvendinimo kreiptis į teismą, požiūriu, gali būti laikoma „mažiau palankia“. Jei, vertinant atitiktį lygiavertiškumo reikalavimui, nenorima apsiriboti formaliu požiūriu, prasminga išnagrinėti konkretų šios nacionalinės normos poveikį.

71. Kalbant apie nagrinėjamos normos suderinamumą su veiksmingumo principu, galima konstatuoti, kad bet kuriuo atveju dėl šios normos nėra nei praktiškai neįmanoma, nei pernelyg sudėtinga kreiptis į Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą, juolab kad, kaip jau minėta, šia norma tik nustatoma pareiga informuoti ir nieko daugiau. Taigi jos laikymasis jokiu būdu neturi būti suprastas kaip sąlyga, tik kurią įvykdžius Teisingumo Teismui galima pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą. Šia nuostata taip pat nenustatyti galimo šios pareigos informuoti pažeidimo teisiniai padariniai. Kadangi ši pareiga, bent jau hipotetinio Bendrijos teisėje įtvirtintų subjektyvių teisių turėtojo požiūriu, nesukelia jam jokių padarinių, o yra susijusi tik su nacionalinio teismo ir vyriausybės santykiais, laikytina, kad ji neprieštarauja veiksmingumo principui.

72. Taigi nagrinėjama norma neprieštarauja lygiavertiškumo ir veiksmingumo principams.

c) EB 10 straipsnyje nustatytas lojalumo Bendrijai principas

73. Taip pat reikėtų įvertinti, ar nepažeidžiamas EB 10 straipsnyje nustatytas lojalumo Bendrijai principas. Šiuo principu nustatomos tam tikros nacionalinių teismų pareigos bendradarbiauti su Sąjunga, tarp jų ir pareiga teikti teisinę pagalbą ir palaikyti teisinį dialogą su Teisingumo Teismu[20]. Tai ypač taikytina per prejudicinio sprendimo priėmimo procedūrą, kurią Teisingumo Teismas laiko teismų bendradarbiavimo priemone. Todėl Teisingumo Teismo praktikoje yra pripažinta, kad jei paskutinės instancijos nacionaliniai teismai pažeistų EB 234 straipsnio 3 pastraipoje įtvirtintą pareigą kreiptis dėl prejudicinio sprendimo, taip būtų pažeistą Bendrijos teisė[21]. Objektyviai sąmoningai nesikreipiant į Teisingumo Teismą pažeidžiamas EB 10 straipsnis, skaitomas kartu su EB 234 straipsniu; sankcijų už tai galima susilaukti Komisijai ir kitoms valstybėms narėms pagal EB 226 straipsnį arba SESV 258 straipsnį pradėjus procedūrą dėl įsipareigojimų neįvykdymo[22] arba fiziniam asmeniui kreipusis į nacionalines instancijas ir pareiškus ieškinį dėl valstybės atsakomybės pagal Bendrijos teisę[23].

74. Jei pareigos kreiptis dėl prejudicinio sprendimo nėra, o tokia prielaida, nesant priešingų prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo tvirtinimų, darytina pagrindinėje byloje, apie EB 10 straipsnio, skaitomo kartu su EB 234 straipsniu, pažeidimą, mano manymu, galima būtų kalbėti tuomet, jei tam tikri nacionalinės proceso teisės reikalavimai turėtų nacionalinių teismų sprendimams tokią įtaką, kad šie, susiklosčius tam tikroms aplinkybėms, nuspręstų nesinaudoti teise kreiptis į Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą. Tai būtų laikytina pažeidimu, nes taip būtų sutrikdytas Teisingumo Teismo ir nacionalinių teismų bendradarbiavimas ir pakenkta vienodam Bendrijos teisės aiškinimui bei

20 — Šiuo klausimu plg. W. Kahl leidinyje „EUV/EGV-Kommentar“ (Chr. Calliess, M. Ruffert (leid.), 3-asis leidimas, Miunchenas, 2007, 10 straipsnis, 47 punktas, p. 450).

21 — Plg. 2003 m. rugsėjo 30 d. Sprendimą *Köbler* (C-224/01, Rink. p. I-10239).

22 — Žr. Sprendimą *Komisija prieš Italiją* (minėtas 16 išnašoje, 33 ir paskesni punktai). Tačiau jame nepateikiama nuorodos į EB 10 straipsnį.

23 — Žr. Sprendimą *Köbler* (minėtas 21 išnašoje). Dėl galimybės pradėti procedūrą dėl įsipareigojimų neįvykdymo bei pareikšti ieškinį dėl valstybės atsakomybės žr. K. Lenaerts, D. Art, I. Maselis (minėti 9 išnašoje, 2-053 ir paskesni punktai, p. 77–78).

taikymui visose Europos Sąjungos valstybėse narėse[24].

75. Bet kurios valstybės narės žemesnės grandies teismo teisė tiesiogiai bendradarbiauti su Teisingumo Teismu yra gyvybiškai svarbi vienodai aiškinant Bendrijos teisę ir veiksmingai ją taikant. Būtent naudodami šią priemonę nacionaliniai teismai taiko Bendrijos teisę. Pateikdami prašymą priimti prejudicinį sprendimą nacionaliniai teismai dalyvauja dialoge dėl Bendrijos teisės veikdami savarankiškai nuo kitų nacionalinės valdžios ar teisminių institucijų. Todėl reikia pritarti generalinio advokato P. Maduro nuomonei, kurią jis pareiškė savo išvadoje byloje *Cartesio* (C-210/06), kad pagal Bendrijos teisę bet kuriam valstybės narės teismui suteikiama teisė kreiptis į Teisingumo Teismą pateikiant prašymą priimti prejudicinį sprendimą ir kad tokios teisės nacionalinė teisė negali riboti[25]. Todėl Teisingumo Teismas dar Sprendime *Rheinmühlen*[26] teisingai nusprendė, kad nacionalinės teisės norma, trukdantį įgyvendinti EB 234 straipsnyje numatytą procedūrą, negali būti taikoma.

76. Iš tiesų nagrinėjama nacionalinė norma, kaip jau minėta[27], jokiu būdu nėra kreipimosi į Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą sąlyga, o tik įtvirtina nacionalinių teismų pareigą informuoti kompetentingą valdžios instituciją. Tokia procesine norma taip pat nenustatoma, kad nacionaliniai teismai, prieš priimdami sprendimą kreiptis į Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą, privalo gauti vykdomosios valdžios leidimą. Taigi nematyti, kokią neigiamą įtaką pareiga laikytis šios procedūros gali daryti nacionalinių teismų pasiryžimui kreiptis į Teisingumo Teismą.

77. Kadangi nagrinėjama norma nacionalinių teismų teisė kreiptis į Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą neribojama, EB 10 straipsnyje nustatytas lojalumo Bendrijai principas ja nepažeidžiamas.

24 — Teisingumo Teismas yra ne kartą pabrėžęs, kad EB 234 straipsnyje numatyta sistema yra skirta vienodam Bendrijos teisės aiškinimui valstybėse narėse užtikrinti ir numato tiesioginį Teisingumo Teismo ir nacionalinių teismų bendradarbiavimą, kuris nepriklauso nuo šalių valios (žr. 2008 m. vasario 12 d. Sprendimą *Kempter* (C-2/06, Rink. p. I-411, 41 punktas) ir 2008 m. gruodžio 16 d. Sprendimą *Cartesio* (C-210/06, Rink. p. I-9641, 90 punktas). U. Everling (minėtas 7 išnašoje, p. 16) aiškina, jog visiškai akivaizdu, kad jei nebūtų rūpinamasi vienodu Bendrijos teisės aiškinimu, įvairių valstybių narių institucijos ir teismai priimtų visiškai skirtingus sprendimus. Šią užduotį, taikydamas prejudicinę procedūrą, atlieka Teisingumo Teismas. Teisingumo Teismas nuo pat pradžių pabrėždavo, kad vienodas Bendrijos teisės aiškinimas ir taikymas yra vienas iš pagrindinių Bendrijos teisės principų ir kad į jį kėsintis negalima jokiu nacionalinės teisės aktu. Taip teigdamas Teisingumo Teismas daro nuorodą į Sprendimą *Rheinmühlen*.

25 — Žr. generalinio advokato P. Maduro 2008 m. gegužės 22 d. išvadą byloje *Cartesio* (C-210/06, Rink. p. I-9641, 21 punktas). Taip pat žr. C. D. Classen „Europarecht" (R. Schulze, M. Zuleeg (leid.), 76 punktas, p. 204), kur teigiama, kad teisė pateikti Teisingumo Teismui prašymą priimti prejudicinį sprendimą negali būti ribojama nacionaline proceso teise.

26 — Žr. 1974 m. sausio 16 d. Sprendimą *Rheinmühlen* (166/73, Rink. p. 33, 2 ir 3 punktai) bei Sprendimą *van Schijndel ir van Veen* (minėtas 16 išnašoje, 18 punktas).

27 — Žr. šios išvados 71 punktą.

d) Procesinio lygiateisiškumo principas

78. Taip pat reikėtų patikrinti, ar tokia nacionalinė norma, kokia nagrinėjama, suderina ma su procesinio lygiateisiškumo principu, juolab kad Vengrijos vyriausybė, iš anksto informuota apie nacionalinio teismo pateiktą prašymą priimti prejudicinį sprendimą, procesine prasme atsiduria geresnėje padėtyje negu kiti proceso dalyviai, nes turi daugiau laiko parengti pareiškimus ar rašytines pastabas Statuto 23 straipsnio antros pastraipos prasme.

79. Procesinio lygiateisiškumo principas Teisingumo Teismo praktikoje yra pripažintas procesine garantija[28]. Dogmatiniu požiūriu jis kilęs iš bendrojo teisės į teisingą bylos nagrinėjimą principo[29], kuriuo Sąjungos teismai privalo vadovautis, ir savo ruožtu yra ir teisinės valstybės principo, ir bendrojo lygybės principo išraiška. Juo užtikrinama formali proceso šalių teisinės padėties lygybė bei – teisėjo įgyvendinamas – materialinis lygiavertiškumas, t. y. lygios teisės ir galimybės proceso metu. Šiuo proceso principu šalims pirmiausia suteikiama teisė pateikti visus nagrinėjant bylą reikšmingus argumentus ir savarankiškai imtis visų procesinių gynybos priemonių, reikalingų apsiginti nuo kitos šalies reikalavimų.

80. Tačiau reikia atsižvelgti į tai, kad šis principas glaudžiai susijęs su *rungimosi principu*[30]. Pastarasis grindžiamas tuo, kad šalys siekia priešingų tikslų, ir būtina užtikrinti, kad jos turėtų lygias teises ir pareigas bei lygias procesinių veiksmų galimybes. Rungimosi principu grindžiamiems procesams, kaip antai procedūra dėl įsipareigojimų neįvykdymo arba ieškinio dėl neveikimo ar ieškinio dėl panaikinimo pagrindu pradėtas procesas, būdinga tai, kad ieškovas pareiškia Bendrijos teise grindžiamą ieškinį prieš atsakovą, kuris savo ruožtu ginasi nuo jam pareikštų kaltinimų. Ieškovas ir atsakovas yra bylos *šalys*. O procesai, kuriuose rungimosi principas netaikomas, atlieka objektyvią teisminės apsaugos ir kontrolės funkciją. Juose nėra šalių, o tik *proceso dalyviai*[31]. Svarbiausias proceso, kuriame rungimosi principas netaikomas, pavyzdys yra prejudicinio sprendimo priėmimo procedūra pagal EB 234 straipsnį, kurios

28 — Žr. 2000 m. birželio 15 d. Teisingumo Teismo sprendimą *TEAM prieš Komisiją* (C-13/99, Rink. p. I-4671, 35 ir paskesni punktai) bei 1999 m. rugsėjo 9 d. Sprendimą *Petrides* (C-64/98 P, Rink. p. I-5187, 31 punktas). Žr. 1995 m. birželio 29 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimą *ICI prieš Komisiją* (T-36/91, Rink. p. II-1847, 93 punktas).

29 — Šiuo klausimu žr. B. Sachs „Die Ex-Officio-Prüfung durch die Gemeinschaftsgerichte“, Tiubingenas, 2008, p. 208. Kad Sąjungos teismai privalo laikytis bendrojo teisės į teisingą procesą principo, Teisingumo Teismas pirmą kartą aiškiai pripažino 1998 m. gruodžio 17 d. Sprendime *Baustahlgewerbe prieš Komisiją* (C-185/95 P, Rink. p. I-8417, 21 punktas).

30 — Šiuo klausimu žr. B. Sachs (minėtas 29 išnašoje). Žr. Sprendimą *Petrides* (minėtas 28 išnašoje, 31 punktas).

31 — Žr. C. Koenig, M. Pechstein, C. Sander, „EU-/EG-Prozessrecht“, 2-asis leidimas, Tiubingenas, 2002, p. 65, 123 punktas.

tikslas – užtikrinti vienodą Bendrijos teisės taikymą[32]. Tačiau, kitaip nei minėtų tiesioginių ieškinių ir nuomonės pateikimo procedūros pagal EB 300 straipsnio 6 dalį arba SESV 218 straipsnio 11 dalį atveju, ji yra ne savarankiškas, o tik *tarpinis procesas*, susijęs su valstybės narės teismo nagrinėjama byla. Šios procedūros metu sprendimai priimami tik dėl atskirų, nagrinėjant pagrindinę bylą svarbių Bendrijos teisės aiškinimo ar galiojimo klausimų. Todėl argumentai, procedūroje dalyvaujančių šalių narių pateikiami pareiškimuose ar rašytinėse pastabose, vykstant rašytinei Teisingumo Teismo proceso daliai negali būti laikomi šalių pateikiamais įrodymais. Veikiau, kaip teisingai pastebi Komisija, juos galima prilyginti *amicus curiae* teisiniams argumentams, nes jais siekiama tik padėti Teisingumo Teismui priimti sprendimą[33].

81. Šie paaiškinimai leidžia geriau suprasti Statuto 23 straipsnio antros pastraipos prasmę ir tikslą. Nustatant dviejų mėnesių terminą siekiama užtikrinti ne tiek procesinį lygiateisiškumą, kiek veiksmingą teisingumo vykdymą. Viena vertus, šis terminas suteikia proceso dalyviams pakankamai laiko pareiškimams parengti ir pateikti. Kita vertus, taip užtikrinama, kad procesas nebus vilkinamas.

82. Šiomis aplinkybėmis procesinio lygiateisiškumo principas nagrinėjamu atveju negali būti taikomas. Todėl nė vienas proceso dalyvis negali tvirtinti atsiduriantis ne tokioje palankioje procesinėje padėtyje kaip Vengrijos

32 — Šiuo klausimu žr. C. Koenig, M. Pechstein, C. Sander (minėti 31 išnašoje, p. 65), B. Wägenbaur (minėtas 7 išnašoje, ESTT statuto 23 straipsnis, 2 punktas, p. 27) ir U. Everling (minėtas 7 išnašoje, p. 56). Teisingumo Teismas savo praktikoje prejudicinę procedūrą vadina „ne ginčo procesu“, kuris yra tarpinės bylos, susijusios su prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo nagrinėjama byla, pobūdžio ir kuriame šalys neturi jokios iniciatyvos, o tik galimybę pareikšti pastabas neperžengiant šio teismo nustatytų teisinių ribų (žr. 2001 m. spalio 24 d. Teisingumo Teismo pirmininko nutartį *Dory* (C-186/01 R, Rink. p. I-7823, 9 punktas ir jame nurodyta teismo praktika). Teisingumo Teismas skiria prejudicinę procedūrą nuo tikrojo „rungimosi principu grindžiamo proceso“, vykstančio prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiame nacionaliniame teisme. Pavyzdžiui, dėl esminio skirtumo tarp rungimosi principu grindžiamo proceso ir EB 234 straipsnyje numatyto tarpinio proceso jis atsisako taikyti nuostatas, numatytas vien rungimosi principu grindžiamam procesui.

33 — Tai aiškiai matyti iš generalinio advokato L. A. Geelhoed nuomonės 2002 m. lapkričio 28 d. išvadoje byloje *Komisija prieš Vokietiją* (C-20/01 ir C-28/01, Rink. p. I-3609, 42 punktas), priešingo aiškinimo. Generalinis advokatas tvirtina, kad į bylą įstojusios šalies tikslas nėra kaip *amicus curiae* pateikti pareiškimus arba rašytines ar žodines pastabas ir taip padėti Bendrijos teismui, kaip tai nustatyta Statuto 20 straipsnio antroje pastraipoje ir Procedūros reglamento 104 straipsnio 4 dalyje. Į Procedūros reglamento 104 straipsnio 4 dalį daroma nuoroda leidžia manyti, kad proceso dalyvis, vykstant prejudicinio sprendimo priėmimo procedūrai pateikiantis pareiškimus ar pastabas, veikia kaip *amicus curiae*. Šiuo klausimu žr. U. Everling (minėtas 7 išnašoje, p. 57), kuris atkreipia dėmesį į tai, kad Komisija turi padėti bylą nagrinėjančiam Teisingumo Teismui. Taip pat jis pažymi, kad valstybės narės galimybe pateikti savo pastabas naudojasi pirmiausia tuomet, kai konkrečiu atveju paliečiami jų interesai, pavyzdžiui, nacionalinės teisės normų galiojimas ar jų piliečių interesai, arba kai tai būna susiję su valstybių narių padėtimi Bendrijos sistemoje.

vyriausybė vien dėl to, kad šioji pagal nacionalinę teisės normą apie savo teismo prašymą priimti prejudicinį sprendimą informuojama anksčiau.

e) Sisteminis palyginimas su sprendimo priėmimo skubos tvarka procedūros nuostatomis

83. Kaip matyti iš prejudicinio sprendimo priėmimo skubos tvarka procedūrą reglamentuojančių nuostatų, dėl svarbių priežasčių tam tikra valstybė narė netgi privalo būti informuota anksčiau. Pavyzdžiui, Procedūros reglamento 104b straipsnio 2 dalyje numatyta, jog teismo kancleris pasirūpina, kad prašymas priimti prejudicinį sprendimą, kuriame pateikiamas vienas ar keli klausimai, susiję su Europos Sąjungos sutarties VI antraštinėje dalyje ar EB sutarties trečiosios dalies IV antraštinėje dalyje nurodytomis sritimis, tuo atveju, kai nacionalinis teismas prašė taikyti sprendimo priėmimo skubos tvarka procedūrą arba kai Teisingumo Teismo pirmininkas paprašė paskirtos kolegijos įvertinti būtinybę nagrinėti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pagal šią procedūrą, būtų nedelsiant perduotas valstybei narei, kurios teismas pateikė prašymą priimti prejudicinį sprendimą[34]. Šiame etape kitoms Statuto 23 straipsnyje minimiems proceso dalyviams prašymas priimti prejudicinį sprendimą proceso eigos pagreitinimo sumetimais, atsižvelgiant į tai, kad reikia išversti procesinius dokumentus, dar neperduodamas. Ši nuostata aiškintina taip, kad Bendrijos teisės aktų leidėjas netiesiogiai pripažįsta, jog atitinkama valstybė narė turi pirmenybę gauti informaciją. Atsižvelgiant į šį Bendrijos teisės aktų leidėjo vertinimą, Vengrijos Respublika negali būti kaltinama priėmusi savo normas, kuriomis turi būti užtikrinta, kad jos vyriausybė apie vieno iš Vengrijos teismų pateiktą prašymą priimti prejudicinį sprendimą būtų informuota kiek įmanoma anksčiau.

3. Išvada

84. Taigi nei Statuto 23 straipsnyje, nei kituose Bendrijos teisės aktuose nenumatyti reikalavimai, su kuriais būtų nesuderinama nacionalinė procesinė norma, pagal kurią nacionaliniai teismai, išsiųsdami prašymus priimti prejudicinį sprendimą Europos Bendrijų Teisingumo Teismui, įpareigojami informaciniais tikslais juos nusiųsti ir teisingumo ministrui.

34 — Pasak B. Wägenbaur (minėtas 7 išnašoje, ESTT procedūros reglamento 104b straipsnis, 9 punktas, p. 245), toks prašymas priimti prejudicinį sprendimą laikantis skubos tvarkos pirmiausia nusiunčiamas bylos šalims, tik paskui visiems kitiems Statuto 23 straipsnyje išvardytiems dalyviams, t. y. dar prieš Teisingumo Teismui nusprendžiant, ar šiam prašymui taikytina sprendimo priėmimo skubos tvarka procedūra. Tas pats galioja ir nusprendžiant, ar prašymui priimti prejudicinį sprendimą sprendimo priėmimo skubos tvarka procedūra bus taikoma, ar ne.

C — *Dėl antrojo ir trečiojo prejudicinio klausimo*

prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo iškeltus teisinius klausimus.

1. Bendros pastabos

2. Teisingumo Teismo kompetencijos aiškinti apimtis

85. Antrasis prejudicinis klausimas susijęs su EB 234 straipsnio aiškinimu. Juo prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas siekia sužinoti, ar Teisingumo Teismas turi kompetenciją aiškinti Direktyvos 93/13 3 straipsnio 1 dalyje pavartotą sąvoką „nesąžiningos sąlygos“ bei šios direktyvos priede išvardytas sąlygas. Trečiasis prejudicinis klausimas, susijęs su Teisingumo Teismo galėjimu pateikti aiškinimo gaires, užduodamas tik tuo atveju, jei į antrąjį prejudicinį klausimą būtų atsakyta teigiamai, ir glaudžiai susijęs su juo. Todėl galima atsakyti į abu prejudicinius klausimus kartu.

86. Prejudicinių klausimų formuluotė leidžia spėti, kad prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nėra visiškai tikras dėl Teisingumo Teismo ir nacionalinių teismų vaidmens aiškinant ir taikant Direktyvą 93/13. Atsižvelgdama į tai, manau esant reikalinga, siekiant geriau suprasti prejudicinio sprendimo priėmimo procedūrai būdingo bendradarbiavimo sąvoką, pirmiausia trumpai apibūdinti bendrąją Teisingumo Teismo kompetenciją aiškinti, paskui išnagrinėti

87. Kalbant apie pirmąjį aspektą, pažymėtina, kad prašyti išaiškinti galima iš esmės visus Bendrijos teisės principus. Tai patvirtinama ir EB 220 straipsnio 1 dalyje, kuria Teisingumo Teismas įpareigojamas pagal savo jurisdikciją užtikrinti, kad aiškinant Sutartį būtų laikomasi „teisės“. EB 234 straipsnio 1 pastraipos b punkte paaiškinama, kad Teisingumo Teismo jurisdikcijai priklauso, be kita ko, aiškinti „Bendrijos institucijų aktus“, t. y. visus antrinės teisės aktus, įskaitant nurodytuosius EB 249 straipsnyje. Taigi Teisingumo Teismas yra kompetentingas aiškinti tokį teisės aktą, kaip antai Direktyva 93/13. Ši teisė apima ir šiuose aktuose minimas teisės sąvokas, kurias pagal teismo praktiką reikia aiškinti kaip savarankiškas Bendrijos teisės sąvokas, jei nėra nuorodos į valstybių narių nacionalinę teisę[35].

35 — Be kita ko, žr. 1984 m. sausio 18 d. Sprendimą *Ekro* (327/82, Rink. p. 107, 11 punktas), 2000 m. rugsėjo 19 d. Sprendimą *Linster* (C-287/98, Rink. p. I-6917, 43 punktas), 2000 m. lapkričio 9 d. Sprendimą *Yiadom* (C-357/98, Rink. p. I-9265, 26 punktas), 2003 m. vasario 6 d. Sprendimą *SENA* (C-245/00, Rink. p. I-1251, 23 punktas), 2004 m. spalio 12 d. Sprendimą *Komisija prieš Portugaliją* (C-55/02, Rink. p. I-9387, 45 punktas), 2005 m. sausio 27 d. Sprendimą *Junk* (C-188/03, Rink. p. I-885, 27-30 punktai) ir 2006 m. gruodžio 7 d. Sprendimą *SGAE* (C-306/05, Rink. p. I-11519, 31 punktas).

88. Kalbant apie „nesąžiningą sąlygą“ direktyvos 3 straipsnio prasme, Direktyva 93/13 neturi jokio ryšio su valstybės narės teisės kategorijomis. Tačiau, kaip teisingai konstatavo Teisingumo Teismas, pateikiant nuorodas į sąžiningumą ir ryškų neatitikimą tarp šalių teisių ir pareigų, šia nuostata *tik abstrakčiai* apibrėžiamos aplinkybės, dėl kurių sutarties sąlyga, dėl kurios nebuvo atskirai derėtasi, yra nesąžininga[36]. Nepaisant Bendrijos teisės aktų leidėjo bandymo jas sukonkretinti 3 straipsnio 3 dalyje darant nuorodą į direktyvos priede išvardytas sąlygas, akivaizdu, kad nesąžiningumo požymiai suformuluoti *labai bendrai*[37]. Todėl „nesąžiningos sąlygos“ sąvoka yra nepakankamai apibrėžta ir jos turinys dar turi būti sukonkretintas.

89. Tačiau tai, kad teisinė sąvoka dar turi būti sukonkretinta, automatiškai nereiškia, kad ji nėra savarankiška Bendrijos teisės sąvoka, kuri visose valstybėse narėse turi būti aiškinama vienodai. Tai Sprendime *SENA*[38], nagrinėdamas „teisingo atlyginimo“ sąvoką, apibrėžiamą Direktyvos 92/100 8 straipsnio 2 dalyje, patvirtino Teisingumo Teismas[39]; tai išsamiai nagrinėjama ir mano 2010 m. gegužės 11 d. išvadoje šiuo metu nagrinėjamoje byloje C-467/08 (*SGAE*), kaip pavyzdį pasitelkiant Direktyvos 2001/29[40] 5 straipsnio 2 dalies b punkte vartojamą teisinę sąvoką „teisinga kompensacija“ už asmenines kopijas. Veikiau reikėtų atsižvelgti į tam tikros nuostatos, atspindinčios Bendrijos teisės aktų leidėjo ketinimus, prasmę ir tikslą. Šiomis aplinkybėmis paminėtinas teisės aktų derinimo tikslas, kurio siekiama ir Direktyva 93/13[41] ir kurį pasiekti įmanoma tik išplėtojus savarankiškas Bendrijos teisės koncepcijas, įskaitant

36 — Žr. 2002 m. gegužės 7 d. Sprendimą *Komisija prieš Švediją* (C-478/99, Rink. p. I-4147, 17 punktas) ir 2002 m. balandžio 1 d. Sprendimą *Freiburger Kommunalbauten* (C-237/02, Rink. p. I-3403, 20 punktas).

37 — Šiuo klausimu žr. T. Pfeiffer (E. Grabitz, M. Hilf (leid.) „Das Recht der Europäischen Union“, IV tomas, Direktyvos 93/13 komentaras, preliminarios pastabos, A5, 28 punktas, p. 14) ir J. Basedow „Der Europäische Gerichtshof und die Klauselrichtlinie 93/13: Der verweigerte Dialog“, *Festschrift für Günter Hirsch zum 65. Geburtstag*, 2008, p. 58.

38 — Sprendimas *SENA* (minėtas 35 išnašoje).

39 — Byloje *SENA* Teisingumo Teismo buvo paprašyta išaiškinti „teisingo atlyginimo“ sąvoką, vartojamą Direktyvos 92/100 dėl nuomos ir panaudos teisių bei tam tikrų teisių, gretutinių autorių teisėms, intelektinės nuosavybės srityje (OL L 346, p. 61; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 17 sk., 1 t., p. 120) 8 straipsnio 2 dalyje. Teisingumo Teismas pirmiausia padarė nuorodą į minėtą praktiką, susijusią su savarankišku Bendrijos teisės sąvokų aiškinimu, paskui atkreipė dėmesį, kad Direktyvoje 92/100 nepateiktas šios sąvokos apibrėžimas. Teisingumo Teismas rėmėsi prielaida, kad Bendrijos teisės aktų leidėjas sąmoningai nenustatė detalaus ir privalomo šio atlyginimo apskaičiavimo metodo. Taip jis aiškiai pripažino valstybių narių teisę pačioms reglamentuoti tokio „teisingo atlyginimo“ nustatymą, apibrėžiant „tinkamiausius kriterijus, skirtus užtikrinti, kad direktyvos bus laikomasi Bendrijos teisėje, ypač neperžengiant atitinkamoje direktyvoje nustatytų ribų“, ir apsiribojo valstybių narių raginimu vadovautis Direktyvos 92/100 tikslais, išvardytais konstatuojamosiose dalyse, ir „teisingo atlyginimo“ sąvoką Bendrijoje naudoti kiek įmanoma vienodai. Svarbu pabrėžti, kad tai, jog šią sąvoką reikėjo sukonkretinti kriterijus nustatant nacionalinės teisės aktais, nesutrukdė Teisingumo Teismui paaiškinti, kad „teisingo atlyginimo“ sąvoka Direktyvos 92/100 8 straipsnio 2 dalies prasme visose valstybėse narėse turi būti aiškinama vienodai ir visos valstybės narės turi ją perkelti į nacionalinę teisę. Teisingumo Teismas netgi ypatingomis šios bylos aplinkybėmis patvirtino, kad ši sąvoka yra Bendrijos teisės sąvoka ir turi būti aiškinama savarankiškai.

40 — 2001 m. gegužės 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo (OL L 167, p. 10; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 17 sk., 1 t., p. 230).

41 — Žr. teisinį pagrindą EB 95 straipsnyje bei, be kita ko, pirmą, antrą, trečią ir dešimtą Direktyvos 93/13 konstatuojamąsias dalis.

ir vienodą terminiją. Sukonkretinti Bendrijos teisėje vartojamą „nesąžiningos sąlygos“ sąvoką išaiškinimu, kuriuo turėtų vadovautis visi Europos Sąjungos teismai, priklauso Teisingumo Teismo, kuris šiuo atžvilgiu turi kompetenciją priimti galutinį sprendimą, jurisdikcijai[42].

90. Kalbant apie kitą klausimą, ar Teisingumo Teismo jurisdikcijai priklauso taip pat aiškinti šios direktyvos priede išvardytas sąlygas, į jį, atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, neabejotinai reikia atsakyti teigiamai. Kad ši nuomonė teisinga, patvirtina ir Sprendimas *Océano Grupo*[43], kuriame Teisingumo Teismas, aiškindamas direktyvos 3 straipsnį, pasitelkė priedo 1 punkto q papunktyje pateiktą sąlygą[44]. Tai matyti ir iš Sprendimo *Pannon*[45], kuriame Teisingumo Teismas aiškiai pabrėžė, kad naudodamasis EB 234 straipsnyje įtvirtinta kompetencija jis išaiškino „bendrus kriterijus“, kuriuos Bendrijos teisės aktų leidėjas naudoja tam, kad apibrėžtų nesąžiningos sąlygos sąvoką – t. y. tokio pobūdžio sąlygas, kaip antai priedo 1 punkto q papunktyje.

3. Teisingumo Teismo ir nacionalinių teismų kompetencijos atribojimas tikrinant nesąžiningas sąlygas

a) Skirtumas tarp Bendrijos teisės aiškinimo ir taikymo

91. Tai rodo, kad reikia aptarti dar vieną šio klausimo aspektą. Suprantant antrąjį

42 — Šiuo klausimu žr. A. Röthel „Missbrauchlichkeitskontrolle nach der Klauselrichtlinie: Aufgabenteilung im supranationalen Konkretisierungskatalog“, *Zeitschrift für Europäisches Privatrecht*, 2005, p. 422, kuriame pažymima, kad šiuo metu teisinėje literatūroje daugiausia laikomasi nuomonės, jog bendro pobūdžio sąlygų ir normų turinio atžvilgiu nekonkrečių sąvokų sukonkretinimas patenka į Teisingumo Teismo, kuris turi kompetenciją priimti galutinį sprendimą, jurisdikciją. Teisingumo Teismas turi teisę ir prerogatyvą minėtas sąlygas ir sąvokas galutinai sukonkretinti, ir jo sprendimai yra visiems privalomi. Autorė argumentuodama nurodo prejudicinio sprendimo priėmimo procedūros tikslą ir teisės aktų derinimo tikslą, antraip, jos manymu, Bendrijos teisės aktų leidėjui nepavyks įgyvendinti siekiamo teisės aktų suderinimo. S. Leible (minėtas 44 išnašoje, p. 426) taip pat pažymi, kad dauguma autorių teisinėje literatūroje mano, jog Direktyvos 93/13 3 straipsnio 1 dalyje minimą nesąžiningumo sąvoką reikia aiškinti kaip savarankišką Europos Sąjungos teisės sąvoką. Manyti kitaip reikštų neįvertinti antrinės teisės *effet utile* ir direktyvomis siekiamo veiksmingo teisės aktų suderinimo. Šiuo klausimu taip pat žr. P.-C. Müller-Graff „Gemeinsames Privatrecht in der Europäischen Gemeinschaft“, *Gemeinsames Privatrecht in der Europäischen Gemeinschaft*, 2-asis leidimas, Baden Badenas, 1999, p. 56–57, kurio manymu, Teisingumo Teismas, aiškindamas privatinės teisės direktyvas, atlieka civilinio teismo funkcijas. Jas atlikdamas Teisingumo Teismas paprastai susiduria su iššūkiu sukonkretinti ir plėtoti Bendrijos teisę, remiantis neapibrėžtomis ir aiškintinomis teisinėmis sąvokomis ir atsižvelgiant į atitinkamą direktyvos nuostatos tikslą. Kaip pavyzdį autorius nurodo nesąžiningumo sąvoką, minimą Direktyvos 93/13 3 straipsnio 1 dalyje.

43 — 2000 m. birželio 27 d. Sprendimas *Océano Grupo Editorial ir Salvat Editores* (C-240/98, Rink. p. I-4941, toliau – Sprendimas *Océano Grupo*).

44 — Žr. Sprendimą *Océano Grupo* (minėtas 43 išnašoje, 22 punktas). Dėl Teisingumo Teismo kompetencijos aiškinti plg. ir S. Leible „Gerichtsstandsklauseln und EG-Klauselrichtlinie“, *Recht der Internationalen Wirtschaft* Nr. 6, 2001, p. 425.

45 — Žr. Sprendimą *Pannon* (minėtas 4 išnašoje, 42 punktas).

prejudicinį klausimą ne tik pažodžiui, bet ir kaip Teisingumo Teismui skirtą prašymą išaiškinti uždavinių pasidalijimą tarp jo ir nacionalinių teismų tikrinant nesąžiningas sąlygas, visų pirma reikėtų atkreipti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo dėmesį į bendrąją taisyklę[46], pagal kurią vykstant procedūrai pagal EB 234 straipsnį egzistuoja kompetencijos pasidalijimas tarp Teisingumo Teismo ir nacionalinių teismų, pagal kurį pirmajam priklauso aiškinti, o antriesiems – taikyti Bendrijos teisę. Todėl Teisingumo Teismas neturi teisės taikyti Bendrijos teisės normų atskiroje byloje ir kompetencijos kvalifikuoti į šią normą patenkančių nacionalinės teisės nuostatų. Tačiau jis gali nacionaliniam teismui pateikti visą informaciją, reikalingą aiškinant Bendrijos teisę ir kurios jam gali prireikti vertinant šių nuostatų galiojimą.

92. 2009 m. spalio 29 d. išvadoje šiuo metu nagrinėjamoje byloje C-484/08 (*Caja Madrid*) esu paaiškinusi, kad šis procedūrai pagal EB 234 straipsnį būdingas kompetencijos pasidalijimas tikrinant nesąžiningas sąlygas sutartyse su vartotojais, mano manymu, reiškia, kad Teisingumo Teismas negali tiesiogiai pareikšti nuomonės dėl sąlygos patikrinimo galimybės[47] ir juo labiau dėl jos atitikties Direktyvai 93/13; jis tik gali nuspręsti, kaip ši direktyva turi būti aiškinama, atsižvelgiant į atitinkamą sutarties sąlygą[48]. O nacionalinis teismas, vadovaudamasis Direktyva 93/13 ir atitinkamomis nacionalinėmis direktyvą perkeliančiomis nuostatomis, atsižvelgdamas į Teisingumo Teismo pateiktas aiškinimo gaires, turi įvertinti, ar nagrinėjama sąlyga gali

46 — Žr. 1963 m. kovo 27 d. Sprendimą *Da Costa* (28/62–30/62, Rink. p. 60) ir 1998 m. vasario 12 d. Sprendimą *Cordelle* (C-366/96, Rink. p. I-583, 9 punktas). Šiuo klausimu taip pat žr. P. Craig, G. De Búrca „EU Law“, 4-asis leidimas, Oksfordas, 2008, p. 493, kurių nuomone, EB 234 straipsniu Teisingumo Teismui suteikiama teisė aiškinti Sutartį, tačiau aiškiai nesuteikiama teisė taikyti Sutarties pagrindinėje byloje. Aiškinimo ir taikymo atskyrimas atspindi kompetencijos tarp Teisingumo Teismo ir nacionalinių teismų pasidalijimą. Pagal jį Teisingumo Teismas aiškina Sutartį, o nacionaliniai teismai taiko šį aiškinimą konkrečiose bylose. Remiantis B. Schima (H. Mayer (leid.) „Kommentar zu EU- und EG-Vertrag“, 12-asis leidimas, Viena, 2003, EB 234 straipsnis, 40 punktas, p. 12), nacionaliniai teismai turi taikyti Bendrijos teisės normas konkrečioje byloje. Tačiau autorius pripažįsta, jog ne visada paprasta atskirti normos taikymą nuo aiškinimo. H. Aubry, E. Poillot, N. Sauphanor-Brouillard „Panorama Droit de la consommation“, *Recueil Dalloz* Nr. 13, 2010, p. 798 tam pritariama ir primenama, kad į Teisingumo Teismo kompetenciją nagrinėjant prašymus priimti prejudicinį sprendimą pagal SESV 267 straipsnį patenka tik aiškinimas, tačiau ne taikymas; tiesa, praktiškai ne visuomet paprasta šios taisyklės laikytis.

47 — Taip pat žr. W. Nassall „Die Anwendung der EU-Richtlinie über missbräuchliche Klauseln in Verbraucherverträgen“, *Juristenzeitung* Nr. 14, 1995, p. 690.

48 — Žr. mano 2009 m. spalio 29 d. išvados byloje *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid* (C-484/08, 2010 m. birželio 2 d. Sprendimas, Rink. p. I-4785) 69 punktą. Šiuo klausimu žr. P. Schlosser (leidinyje „J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch“, 13-asis leidimas, Berlynas, 1998, „Einleitung zum AGBG“, 33 punktas, p. 18), anot kurio, Teisingumo Teismui teikiami prejudiciniai klausimai dėl to, ar tam tikros nuostatos konkrečiai aptariamose sutartyse yra nesąžiningos, nepriimtini. Panašios nuomonės, nurodant į Teisingumo Teismo praktiką, visų pirma į sprendimus *Freiburger Kommunalbauten* ir *Pannon*, laikomasi ir S. Whittaker „Clauses abusives et garanties des consommateurs: la proposition de directive relative aux droits des consommateurs et la portée de l'harmonisation complète“, *Recueil Dalloz* Nr. 17, 2009, p. 1153.

būti kvalifikuota kaip nesąžininga direktyvos 3 straipsnio 1 dalies prasme.

Todėl vertėtų trumpai apžvelgti šiame sprendime nubrėžtas gaires.

b) Teismo praktika po Sprendimo *Freiburger Kommunalbauten*

94. Šiame sprendime Teisingumo Teismas konstatavo, kad naudodamasis jam EB 234 straipsniu suteikta kompetencija aiškinti Bendrijos teisę jis gali aiškinti Bendrijos teisės aktų leidėjo naudojamus bendruosius kriterijus, skirtus apibrėžti nesąžiningų sąlygų sąvoką, tačiau negali priimti sprendimo dėl šių bendrųjų kriterijų taikymo tam tikrai sąlygai, nes ši turi būti tikrinama atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes[51].

93. Kaip rodo bendroji kompetencijų taisyklė dėl Bendrijos teisės aiškinimo ir taikymo, šiam kompetencijų pasidalijimui būdingi esminiai bruožai jau seniai nustatyti Teisingumo Teismo praktikoje. Tačiau, kalbant apie Direktyvoje 93/13 reglamentuojamų nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais tikrinimą, tik nuo Sprendimo *Freiburger Kommunalbauten*[49] jie gali būti laikomi įtvirtintais[50].

95. Teisingumo Teismas pabrėžė ypatingą nacionalinių teismų vaidmenį kovojant su nesąžiningomis sąlygomis ir todėl pavedė jiems kiekvienu konkrečiu atveju nustatyti, ar sutarties sąlyga atitinka reikalaujamus kriterijus, kad galėtų būti laikoma nesąžininga direktyvos 3 straipsnio 1 dalies prasme[52]. Teisingumo Teismo, šiuo atžvilgiu nurodžiusio į Direktyvos 93/13 4 straipsnį, nuomone, prie konkrečios bylos aplinkybių, į kurias nacionaliniai teismai turi atsižvelgti tikrindami sąlygas, priklauso prekių ar paslaugų, dėl kurių buvo sudaryta sutartis, pobūdis ir visos sutarties sudarymo aplinkybės. Taip pat reikia

49 — Sprendimas *Freiburger Kommunalbauten* (minėtas 36 išnašoje).

50 — A. Röthel (minėta 42 išnašoje, p. 424) laikosi nuomonės, kad Teisingumo Teismas, priimdamas Sprendimą *Freiburger Kommunalbauten*, aiškiai pasuko kita kryptimi ir nuo šiol remiasi pragmatišku savo ir nacionalinių teismų kompetencijų pasidalijimu kovojant su nesąžiningomis sąlygomis sutartyse su vartotojais. T. Pfeiffer („Prüfung missbräuchlicher Klauseln von Amts wegen (Gerichtsstand) – Günstigkeitsprinzip nach Wahl des Verbrauchers“, *Neue Juristische Wochenschrift* Nr. 32, 2009, p. 2369) teigiama, kad Teisingumo Teismas Sprendimu *Freiburger Kommunalbauten* siekė stabilizuoti savo svyruojančią praktiką, susijusią su kompetencijos pasidalijimu, su nacionaliniais teismais tikrinant sutarčių sąlygas. H. Aubry, E. Poillot, N. Sauphanor-Brouillard (minėti 46 išnašoje, p. 798) Sprendime *Freiburger Kommunalbauten* įžvelgia minėto kompetencijų pasidalijimo aiškinant ir taikant Bendrijos teisę patvirtinimą.

51 — Sprendimas *Freiburger Kommunalbauten* (minėtas 36 išnašoje).

52 — Ten pat, 25 punktas.

įvertinti ir padarinius, kuriuos atitinkama sąlyga gali turėti taikant sutarčiai taikytiną teisę, o tai reiškia, kad turi būti įvertinta ir nacionalinės teisės sistema[53].

96. Šiuo atžvilgiu Teisingumo Teismas pasirėmė generalinio advokato L. A. Geelhoed išvada, kurioje šis iš esmės pasiūlė decentralizuotą nesąžiningų sąlygų tikrinimą valstybių narių lygmeniu, Teisingumo Teismui išsaugant išimtinę teisę aiškinti. Savo išvadoje generalinis advokatas, viena vertus, pažymėjo *aiškaus kompetencijos* tarp Bendrijos ir valstybių narių *atribojimo būtinybę* vartotojų apsaugos srityje; kita vertus, jis pažymėjo *teisinių gynybos priemonių ekonomiškumą*, netiesiogiai įspėdamas, kad jei konkrečių galimų nesąžiningų sutarties sąlygų vertinimas priklausys Teisingumo Teismo jurisdikcijai, iškils pavojus, kad atsiras pernelyg daug norinčių pasinaudoti EB 234 straipsnyje reglamentuojama procedūra. Turėdamas omenyje tai, kad „nesąžiningos sąlygos“ sąvoka yra bendro pobūdžio ir kad tokių sąlygų, pasitaikančių sutartyse su vartotojais, formos ir turinio spektras yra labai platus, generalinis advokatas nerimavo, kad atsiras vis daugiau pretekstų kreiptis į Teisingumo Teismą su prejudiciniais klausimais. Šiems argumentams reikia pritarti, nes Teisingumo Teismo kompetencijai negali priklausyti kiekvienos jam pateiktos sutarties sąlygos vertinimas, ar ji yra nesąžininga. Turint omenyje gausybę faktinių ir nacionalinių teisės sistemų aspektų, į kuriuos reikia atsižvelgti konkrečiu atveju[54], objektyvi *iudex a quo* sąsaja su pagrindinės bylos dalyku yra privalumas, kuriuo

53 — Ten pat, 21 punktas.

54 — Kol nėra vieningos Europos civilinės teisės, Teisingumo Teismas, aiškindamas Direktyvos 93/13 3 straipsnio 1 dalyje paminėtą nesąžiningumo sąvoką taip, kad ją būtų galima pritaikyti prie konkrečios sutarties sąlygos, turi pasikliauti nacionalinių teismų informacija apie nacionalinės teisės aspektus, susijusius su konkrečia pagrindine byla. Tiesa, iš esmės Teisingumo Teismui, siekiančiam civilinėse bylose priimti tinkamus sprendimus, būtų įmanoma papildomai pasiremti ir Europos akademikų sukurtais kodifikavimo modeliais, pavyzdžiui, *Draft Common Frame of Reference* (DCFR). Šiuo klausimu žr. J. Heinig („Die AGB-Kontrolle von Gerichtsstandsklauseln – zum Urteil Pannon des EuGH“, *Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht* Nr. 24, 2009, p. 886–887), kuriame atkreipiamas dėmesys į Europos privatinės teisės plėtrą bei į bendrų Europos sutarčių teisės taisyklių suformulavimą DCFR arba būsimoje bendroje principų sistemoje, kuri ateityje galėtų tapti pagrindu, kuriuo remdamasis Teisingumo Teismas galėtų intensyviau tikrinti sutarčių sąlygas Europos lygmeniu. Tačiau pagal skeptišką R. Freitag nuomonę „Anmerkung zum Urteil Freiburger Kommunalbauten“, *Entscheidungen zum Wirtschaftsrecht*, 2004, p. 398, iš esmės įmanoma, kad Teisingumo Teismas kartkartėmis, pasiremdamas civilinės teisės *acquis communautaire* ir lygindamas valstybių narių teisės sistemas, gali sukurti savarankišką Bendrijos teisės „common European legal denominator“. Tačiau, jo teigimu, kadangi Direktyva 93/13 iš esmės apima visas civilinės teisės sritis, Teisingumo Teismas tokiu atveju būtų priverstas atlikti pakaitinio civilinės teisės aktų leidėjo vaidmenį, o tai sukeltų problemų horizontalaus kompetencijų pasidalijimo Bendrijoje bei teisinės apsaugos atžvilgiu.

Europos Sąjungos teisėmai turi pasinaudoti gindami vartotojus[55].

97. Kaip dar vieną argumentą generalinis advokatas paminėjo *nacionalinės teisės svarbą* kovojant su nesąžiningomis sąlygomis. Jo teigimu, tokios pasitaiko pirmiausia privatinės teisės reglamentuojamuose santykiuose, kuriems vis dar didelę įtaką daro nacionalinė teisė, todėl netgi gali nutikti taip, kad tokios pačios sąlygos skirtingose teisės sistemose gali turėti skirtingų teisinių padarinių. Turint omenyje tai, kad įvertinimas *in concreto*, ar sutarties sąlyga yra nesąžininga, pirmiausia vyksta pagal nacionalinę teisę[56] ir kad nacionalinės teisės aiškinimas bei taikymas yra išimtinai nacionalinio teismo prerogatyva, šiam argumentui telieka pritarti.

98. Šie principai buvo patvirtinti Sprendime *Mostaza Claro*[57] bei neseniai paskelbtame Sprendime *Pannon*[58]; pastarajame pateikiamas patikslinimas, kad nacionaliniai teismai turi įvertinti, ar sutarties sąlygą galima pripažinti nesąžininga, atsižvelgdami į sprendime pateiktus abstrakčius Teisingumo Teismo samprotavimus[59]. Tačiau tai reiškia ne ką kita kaip tai, kad tikrindamas nacionalinis teismas turi atsižvelgti į Bendrijos teismo pateiktas aiškinimo gaires[60].

99. Tačiau reikia pabrėžti, kad šiuose sprendimuose pateiktos gairės jokiu būdu negali būti laikomos išsamiomis. Veikiau tai tik keli iš teismo praktikoje numatytų „bendrųjų kriterijų“, kuriuos Teisingumo Teismas, turintis išimtinę teisę aiškinti Bendrijos teisę, gali pateikti nacionaliniam teismui. Taigi nesąžiningumo požymių pagal direktyvos 3 straipsnio

55 — J. Basedow (minėtas 37 išnašoje, p. 61) teisingai pažymi, kad apie politiką teisingumo srityje reikia kalbėti atvirai. Autorius mano, kad Teisingumo Teismas ne visose bylose gali pareikšti nuomonę dėl sutarčių sąlygų nesąžiningumo. Kita vertus, jis turi turėti galimybę priimti orientacinius sprendimus ir dėl bendrosios sąlygos, numatytos Direktyvos 93/13 3 straipsnyje, aiškinimo. J. Heinig (minėtas 54 išnašoje, p. 886) nuomone, ar sąlyga nesąžininga, gali priklausyti nuo daugelio atskirų aplinkybių, todėl, siekiant veiksmingumo ir esant dabartinei situacijai Europos privatinėje teisėje, tai įvertinti gali būti pavesta nacionaliniams teismams. R. Freitag (minėtas 54 išnašoje, p. 398) pažymi, kad vertinti, ar iš anksto suformuluotos sutarties sąlygos yra nesąžiningos, galima tik turint teisinį lyginimo pagrindą. Kol nėra vieningos Europos civilinės teisės kodifikacijos, šios teisinės gairės kuriamos kiekvienoje nacionalinėje teisėje atskirai, bet Teisingumo Teismas jų vertinti negali. S. Whittaker (minėtas 48 išnašoje, p. 1154) mano, kad nacionalinis teismas gali nustatyti, jog sutarties sąlyga yra nesąžininga, nes jis geriau supranta nacionalinį kontekstą, kuriam esant tokios sąlygos taikomos.

56 — Šiuo klausimu žr. E. Bernadskaya „L'office du juge et les clauses abusives: faculté ou obligation?“, *Revue Lamy droit d'affaires*, Nr. 42, 2009, p. 71, kuriame pažymima, kad sutarčių su vartotojais sąlygas *in concreto* vertina nacionalinis teismas, vadovaudamasis nacionalinės teisės nuostatomis.

57 — Sprendimas *Mostaza Claro* (minėtas 16 išnašoje, 22 ir 23 punktai).

58 — Sprendimas *Pannon* (minėtas 4 išnašoje, 42 punktas).

59 — Ten pat, 43 punktas.

60 — Teisingumo Teismo prejudicinis sprendimas įgyja *res judicata* galią ir prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui bei visiems nacionaliniams pagrindinę bylą nagrinėjusiems teismams bei tolesnėms instancijoms tampa privalomas. Žr. 1969 m. birželio 24 d. Sprendimą *Milchkontor* (29/68, Rink. p. 165, 3 punktas). Šiuo klausimu žr. J. Schwarze (minėtas 17 išnašoje) 63 punktą, p. 1826.

1 dalį konkretinimas Bendrijos lygmeniu yra nuolatinis procesas, kontroliuojamas Teisingumo Teismo. Jis turi laipsniškai tikslinti abstrakčius nesąžiningumo tikrinimo kriterijus ir remdamasis vis augančia patirtimi nubrėžti visoje Bendrijoje galiojančius nesąžiningumo tikrinimo kontūrus. Prejudicinio sprendimo priėmimo procedūra, kuri yra kompetencijų pasidalijimo tarp Teisingumo Teismo ir nacionalinių teismų išraiška, yra tinkama priemonė gauti racionalius ir proceso ekonomiškumo reikalavimus atitinkančius rezultatus[61].

4. Išvada

100. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, į antrąjį prejudicinį klausimą reikia atsakyti, kad pagal EB 234 straipsnį Teisingumo Teismas turi kompetenciją aiškinti Direktyvos 93/13 3 straipsnio 1 dalyje pavartotą sąvoką „nesąžiningos sąlygos“ bei šios direktyvos priede išvardytas sąlygas.

101. Į trečiąjį prejudicinį klausimą reikia atsakyti, kad dėl tokio išaiškinimo pateiktu prašymu priimti prejudicinį sprendimą gali būti prašoma paaiškinti (siekiant užtikrinti Direktyva 93/13 garantuojamą vienodą vartotojų teisių apsaugos lygį visose valstybėse narėse), į kuriuos aspektus nacionalinis teismas gali arba turi atsižvelgti taikydamas šioje direktyvoje įtvirtintus bendruosius kriterijus ypatingai atskirajai sąlygai.

D — *Dėl ketvirtojo prejudicinio klausimo*

1. Klausimo dalykas

102. Ketvirtuoju prejudiciniu klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės prašo paaiškinti Sprendimo *Pannon*[62] 34 ir 35 punktus, kuriuose Teisingumo Teismas konstatavo:

„Šiomis aplinkybėmis tarp pardavėjo ar tiekėjo ir vartotojo pagal nacionalinę teisę vykdomo teismo proceso specifinės savybės negali

61 — Šiuo klausimu žr. 42 išnašoje minėtą A. Röthel, p. 427. Autorės nuomone, Bendrijos civilinės teisės sistema dar tik formuojasi ir ypač priklauso nuo keitimosi informacija ir bendradarbiavimo. Šiuo atžvilgiu prejudicinė procedūra suteikia puikią galimybę kurti viršnacionalinę privatinės teisės sistemą ir skatinti integracijos procesą. Teisingumo Teismo sprendimą byloje *Freiburger Kommunalbauten* autorė laiko žingsniu teisinga kryptimi. Jame apibrėžtas kompetencijų pasidalijimas tarp Teisingumo Teismo ir nacionalinių teismų gali užtikrinti racionalius ir proceso ekonomijos reikalavimus atitinkančius rezultatus, priimtinus visoms šalims.

62 — Sprendimas *Pannon* (minėtas 4 išnašoje).

daryti poveikį teisminei apsaugai, kurią vartotojas turi turėti pagal direktyvos nuostatas.

Todėl į antrąjį klausimą reikia atsakyti, kad nacionalinis teismas privalo *ex officio* įvertinti, ar sutarties sąlyga yra nesąžininga, kai tik jam tampa žinomos šiuo atžvilgiu reikalingos teisinės ir faktinės aplinkybės. Tokią sąlygą pripažinęs nesąžininga, jis jos netaiko, išskyrus kai vartotojas tam prieštarauja. Nacionalinis teismas taip pat turi šią pareigą atlikdamas savo teritorinės jurisdikcijos patikrinimą."

103. Prašyme priimti prejudicinį sprendimą jį pateikęs teismas teigia[63], kad iš sprendimo teksto nevisiškai aišku, kokios chronologinės tvarkos reikia laikytis. Arba nacionalinis teismas gali *ex officio* įvertinti, ar sutarties sąlyga yra nesąžininga, tik tuomet, kai jam jau yra žinomos tam būtinos teisinės ir faktinės aplinkybės, arba vertinimas *ex officio* reiškia ir tai, kad nagrinėdamas, ar konkreti sutarties sąlyga yra nesąžininga, būtent teismas privalo *ex officio* nustatyti ir atskleisti tam reikalingas faktines ir teisines aplinkybes.

63 — Žr. 2009 m. liepos 2 d. sprendimo dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą p. 2.

2. Aktualios Teisingumo Teismo išvados, padarytos Sprendime *Pannon* atsižvelgiant į nusistovėjusią teismo praktiką, susijusią su nacionalinio teismo pareiga atlikti įvertinimą *ex officio*

104. Prieš atsakant į patį prejudicinį klausimą vertėtų, siekiant jį patikslinti, trumpai priminti šioje byloje aktualias Teisingumo Teismo išvadas, padarytas Sprendime *Pannon* ir nubrėžti jų santykį su nusistovėjusia teismo praktika.

105. Pagal Teisingumo Teismo praktiką, nusistovėjusią nuo Sprendimo *Océano Grupo*[64], „tam, kad būtų užtikrinta direktyvoje garantuota vartotojų apsauga, nacionalinis teismas <...> *gali* savo iniciatyva vertinti, ar nagrinėjamos sutarties sąlyga nėra nesąžininga", taip pat ir „nagrinėdamas jam pateikto ieškinio priimtinumą". Tačiau šia formuluote neatsakyta į klausimą, ar Teisingumo Teismas, kalbėdamas apie nesąžiningų sąlygų vertinimą *ex officio*, turėjo omenyje pareigą, ar tik galimybę. Sprendime *Pannon* buvo pateikti svarbūs paaiškinimai, nes Teisingumo Teismas jame konstatavo, kad nacionalinio teismo vaidmuo „neapribojamas tik teise priimti sprendimą dėl galimo sutarties sąlygos nesąžiningumo", o apima ir *pareigą*[65]. Ši

64 — Sprendimas *Océano Grupo* (minėtas 43 išnašoje, 28 ir 29 punktai), 2002 m. lapkričio 21 d. Sprendimas *Cofidis* (C-473/00, Rink. p. I-10875, 32 ir 33 punktai) ir Sprendimas *Mostaza Claro* (minėtas 16 išnašoje, 27 ir 28 punktai).

65 — Sprendimas *Pannon* (minėtas 4 išnašoje).

pareiga taikoma visoms nesąžiningoms sąlygoms, taip pat ir nustatančioms jurisdikciją. Apie įvertinimo pareigą Teisingumo Teismas kalbėjo jau Sprendime *Cofidis*[66]ir dar aiškiau Sprendime *Mostaza Claro*[67]. Sprendime *Pannon* Teisingumo Teismas dar patikslino, kad su pareiga atlikti įvertinimą *ex officio* tai suderinama tik tuomet, kai sąlyga pagal Direktyvos 93/13 6 straipsnio 1 dalį negalioja *ipso iure* ir vartotojas neprivalo prašyti pripažinti jos nesąžininga[68].

106. Dar viena naujiena Sprendime *Pannon* yra tai, jog buvo paaiškinta, kad nacionalinis teismas gali taikyti nagrinėjamą sąlygą, jei informuoja apie tai vartotoją ir vartotojas neketina remtis tuo, kad sąlyga yra nesąžininga[69]. Toks metodas padeda vartotojui išvengti nepageidaujamos apsaugos ir atitinka vartotojų apsaugą juos informuojant idėją[70].

66 — Sprendimas *Cofidis* (minėtas 64 išnašoje).

67 — Sprendimas *Mostaza Claro* (minėtas 16 išnašoje).

68 — Sprendimas *Pannon* (minėtas 4 išnašoje, 24 punktas).

69 — Ten pat, 33 punktas.

70 — Šiuo klausimu žr. J. Heinig (minėtas 54 išnašoje), p. 886. A. Osztovits, Z. Nemessányi „Missbräuchliche Zuständigkeitsklauseln in der Ungarischen Rechtsprechung im Licht der Urteile des EuGH", *Zeitschrift für Europarecht, internationales Privatrecht & Rechtsvergleichung*, 2010, p. 25, pažymima, kad Teisingumo Teismas taip atsakė į iki tol neatsakytą teorinį klausimą, ar nacionalinis teismas gali nustatyti, kad sąlyga yra negaliojanti, ir tuomet, kai vartotojas, netgi informuotas, aiškiai patvirtina, kad neketina tos sąlygos atsisakyti. Autoriai mano, kad po šio sprendimo atrodo, jog principas „pacta sunt servanda" įgijo pirmenybę nesąžiningų sutarčių sąlygų „neprivalomumo" atžvilgiu, nors direktyvos nuostatos, kaip teigiama Sprendime *Mostaza Claro*, priklauso viešosios tvarkos sričiai.

3. Teisinis vertinimas

107. Tačiau, kaip teisingai pastebi Komisija, prejudiciniu klausimu klausiama ne apie iš tiesų nesąžiningą sutarties sąlygą, o minima situacija, kai nacionalinis teismas *suabejoja* sutarties sąlygos sąžiningumu, t. y. jis tik įtaria, kad ji gali būti nesąžiningo pobūdžio, bet negali to neabejotinai nustatyti. Kadangi Direktyvoje 93/13 tokia situacija nereglamentuojama, iš esmės, vadovaujantis valstybių narių procesinės autonomijos principu[71], turėtų būti taikoma nacionalinė proceso teisė.

108. Kita vertus, valstybių narių procesinės autonomijos principas negali daryti kliūčių vartotojo apsaugai, kuri pagal teismo praktiką[72] garantuojama Direktyvos 93/13 6 ir 7 straipsniais. Taip reikia suprasti ir Teisingumo Teismo išvadą Sprendimo *Pannon* 34 punkte, kad „tarp pardavėjo ar tiekėjo ir

71 — Žr. šios išvados 65 punktą.

72 — Teisingumo Teismas yra nusprendęs, kad galimybė teismui savo iniciatyva įvertinti sutarties sąlygos nesąžiningumą yra tinkamas būdas pasiekti direktyvos 6 straipsnio tikslą, t. y. kad atskiram vartotojui nebūtų privaloma nesąžininga sąlyga, bei prisidėti siekiant 7 straipsnio tikslo, nes toks įvertinimas gali turėti atgrasantį poveikį, dėl kurio būtų nustojama naudoti nesąžiningas sąlygas sutartyse tarp vartotojų ir pardavėjų ar tiekėjų (sprendimai *Océano Grupo* (minėtas 43 išnašoje, 28 punktas), *Cofidis* (minėtas 64 išnašoje, 32 punktas) ir *Mostaza Claro* (minėtas 16 išnašoje, 27 punktas)).

vartotojo pagal nacionalinę teisę vykdomo teismo proceso specifinės savybės negali daryti poveikį teisminei apsaugai, kurią vartotojas turi turėti pagal direktyvos nuostatas“. Todėl siekiant direktyvos tikslų atskirais konkrečiais atvejais privalu įsikišti į valstybių narių procesinę reglamentavimo autonomiją[73]. Tačiau kyla klausimas, ar Sprendimas *Pannon* yra toks įsikišimas į valstybių narių procesinę reglamentavimo autonomiją, ir, jei atsakymas būtų neigiamas, ar toks įsikišimas turėtų būti.

109. Tiesa, Sprendimo *Pannon* 35 punkte Teisingumo Teismas konstatavo, kad nacionalinis teismas privalo *ex officio* įvertinti, ar sutarties sąlyga yra nesąžininga, „*kai* tik jam tampa žinomos šiuo atžvilgiu reikalingos teisinės ir faktinės aplinkybės“. Šią formuluotę Teisingumo Teismas paskutinį kartą vėl pasitelkė Sprendime *Asturcom*[74]. Tačiau, mano nuomone, šį sakinį reikia suprasti taip, kad pareiga įvertinti atsiranda tik tuomet, kai šalių argumentai ar kitos aplinkybės suteikia teismui pagrindą manyti, kad sąlyga gali būti nesąžininga[75]. Tik tokiu atveju jis privalo *ex officio* įvertinti, ar sąlyga yra galiojanti, nelaukdamas, kol viena iš šalių konkrečiai pareikš, kad ji yra nesąžininga[76]. Tačiau iš sprendimo neišplaukia, kad nacionalinis

73 — Tai, kad valstybių narių procesinės autonomijos principas nėra neliečiamas ir kad įsikišimus galima pateisinti, įrodo J. Heinig (minėtas 54 išnašoje), p. 885, kurio nuomone, pareiga įvertinti bendrose pardavimo sąlygose esančias jurisdikciją nustatančias sąlygas nėra neleistinas kišimasis į valstybių narių procesinę reglamentavimo autonomiją. Autorius teisingai pastebi, kad su vartotojų teise susijusios Europos Sąjungos galios neapsiriboja viena sritimi, o gali apimti ir procesinius aspektus. Kita vertus, kaip tik jurisdikciją nustatančios sąlygos gali apsunkinti vartotojų materialinių teisių įgyvendinimą; tai parodoma bylose *Océano Grupo* bei *Pannon*. Tai, kad Direktyva 93/13 apima ir procesinius aspektus, matyti iš priedo 1 punkto q papunkčio, pagal kurį nesąžiningomis gali būti pripažintos sąlygos, trukdančios įgyvendinti vartotojo teisę pareikšti ieškinį.

74 — Minėtas 16 išnašoje, 53 punktas.

75 — Palyginus skirtingas kalbines versijas matyti, kad šiuo šalutiniu sakiniu išreiškiama arba chronologinė seka, arba sąlyga. Nepaisant nedidelių skirtumų, visos versijos leidžia teigti, kad nesąžiningumą vertinti galima tik *sužinojus* tam reikalingas teisines ir faktines aplinkybes. Danų kalba: „så snart den råder over de oplysninger om de retlige eller faktiske omstændigheder, som denne prøvelse kræver“; vokiečių kalba: „sobald es über die hierzu erforderlichen rechtlichen und tatsächlichen Grundlagen verfügt“; prancūzų kalba: „dès qu'il dispose des éléments de droit et de fait nécessaires à cet effet“; anglų kalba: „where it has available to it the legal and factual elements necessary for that task“; italų kalba: „a partire dal momentoin cui dispone degli elementi di diritto e di fatto necessari a tal fine“; portugalų kalba: „desde que disponha dos elementos de direito e de facto necessários para o efeito“; slovėnų kalba: „če razpolaga s potrebnimi dejanskimi in pravnimi elementi“; ispanų kalba: „tan pronto como disponga de los elementos de hecho y de Derecho necesarios para ello“; nyderlandų kalba: „zodra hij over de daartoe noodzakelijke gegevens, feitelijk en rechtens, beschikt“; vengrų kalba: „amennyiben rendelkezésére állnak az e tekintetben szükséges ténybeli és jogi elemek“.

76 — Šiuo klausimu žr. C. Mayer „Missbräuchliche Gerichtsstandsvereinbarungen in Verbraucherverträgen: Anmerkung zu EuGH, Urteil vom 4.6.2009, C-243/08 – Pannon GSM Zrt../Erzsébet Sustikné Györfi“, *Zeitschrift für Gemeinschaftsprivatrecht*, 2009, p. 221. Panašiai mano ir G. Poissonnier „La CJCE franchit une nouvelle étape vers une réelle protection du consommateur“, *Recueil Dalloz* Nr. 34, 2009, p. 2314, kuris rašo, kad Teisingumo Teismas Sprendime *Pannon* pareigą *ex officio* įvertinti, ar sutarties sąlyga yra nesąžininga, susiejo su sąlyga, kad teismui žinomos tam reikalingos teisinės ir faktinės aplinkybės. Nevisiškai aiškus, bet tikriausiai panašus ir H. Aubry, E. Poillot, N. Sauphanor-Brouillard (minėti 46 išnašoje), p. 798, požiūris; jie mano, kad Teisingumo Teismo išvada „proceso teisės požiūriu“ yra „logiška“.

teismas privalo tai padaryti ir tuomet, kai jam šios aplinkybės nežinomos.

110. Kitaip tariant, Bendrijos teisėje nėra nuostatos, pagal kurią nacionalinis teismas būtų įpareigotas savo iniciatyva imtis tyrimo, kad sužinotų teisines ir faktines aplinkybes, reikalingas įvertinti, ar sutarties sąlyga yra nesąžiningo pobūdžio, jei minėtos aplinkybės jam nėra žinomos. Nacionalinio teismo įgaliojimai nustatomi nacionalinės proceso teisės aktais. Šiomis aplinkybėmis pažymėtina, kad civiliniam procesui valstybių narių teisės sistemose būdingas *rungimosi principas*, pagal kurį būtent šalys privalo įrodyti tas aplinkybes, kuriomis remiasi, o teismas jų pateiktų argumentų ir įrodymų pagrindu priima sprendimą. Tai, ko gera, pasakytina ir apie Vengrijos civilinį procesą, nes bent jau iš ketvirtojo prejudicinio klausimo galima spręsti, kad tyrimas gali būti atliekamas tik šalių prašymu. Taigi pagal Vengrijos Civilinio proceso kodeksą įrodymus turi pateikti bylos šalys[77].

111. Šio nacionalinio civilinio proceso specifinio požymio brėžiamas nacionalinio teismo *ex officio* atliekamo vertinimo ribas Teisingumo Teismas nedviprasmiškai pripažino Sprendime *van Schijndel ir van Veen*[78], konstatuodamas, kad „pagal Bendrijos teisę nacionaliniai teismai neprivalo *ex officio* nagrinėti Bendrijos teisės nuostatų pažeidimo klausimo, jei dėl to reikia nesilaikyti iš esmės jiems priskirto pasyvaus vaidmens ir peržengti šalių apibrėžto ginčo ribas bei remtis kitomis faktinėmis aplinkybėmis nei tos, kuriomis savo reikalavimą grindžia šių nuostatų taikymu suinteresuota proceso šalis“. Tai reiškia, kad civiliniame procese nacionalinio teismo kompetencija atlikti tyrimą apribojama rungimosi principu, ir šias ribas Bendrijos teisė turi pripažinti[79].

77 — Šiuo klausimu žr. A. Osztovits, Z. Nemessányi (minėti 70 išnašoje), p. 25, kurie daro nuorodą į Vengrijos Civilinio proceso kodekso 164 straipsnį.

78 — Minėtas 16 išnašoje.

79 — Šiuo klausimu žr. G. Poissonnier (minėtas 76 išnašoje), p. 2314, kurio nuomone, rungimosi principu civiliniame procese ribojama nacionalinio teismo pareiga atlikti tyrimą.

112. Nepaisant to, abejotina vien tai, ar, siekiant Direktyvoje 93/13 nustatyto tikslo kontroliuoti nesąžiningas sutarčių sąlygas, būtinai reikia įpareigoti nacionalinį teismą atlikti išsamų tyrimą. Juk sutarties sąlygą, kuri gali būti kvalifikuojama kaip nesąžininga dėl to, kad ja nustatoma, jog visus su sutartimi susijusius ginčus turi spręsti teismas, kurio teritorinei jurisdikcijai priklauso pardavėjo ar tiekėjo buveinė[80], nacionalinis teismas galėtų įvertinti *ex officio* tikrindamas savo paties jurisdikciją, ir tam jam visiškai nebūtina prašyti šalių pateikti išsamių argumentų ir įrodymų. Tai patvirtina ir procesinė padėtis, susiklosčiusi pagrindinėje byloje. Iš bylos medžiagos matyti, kad prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, prieš paskirdamas teismo posėdžio datą, pastebėjo, kad atsakovo gyvenamoji vieta nepriskiriama jo jurisdikcijai, o ieškovė pareiškimą dėl įpareigojimo grąžinti sumą pareiškė netoli nuo savo buveinės esančiame teisme remdamasi sutarčių bendrosiomis sąlygomis, kurių vienos formuluotė priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui sukėlė abejonių. Taigi prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas išreiškia prielaidą, kad jurisdikciją nustatanti sąlyga gali būti nesąžininga.

80 — Žr. Sprendimą *Océano Grupo* (minėtas 43 išnašoje, 21–24 punktai). Jame Teisingumo Teismas išaiškino, kad vartotojo ir pardavėjo ar tiekėjo sudarytos sutarties jurisdikciją nustatanti sąlyga, dėl kurios nebuvo atskirai derėtasi ir kuria teismui, kurio teritorinei jurisdikcijai priklauso pardavėjo ar tiekėjo buveinė, suteikiama išimtinė jurisdikcija spręsti ginčą, gali būti pripažinta nesąžininga direktyvos 3 straipsnio prasme, nes dėl jos, pažeidžiant sąžiningumo reikalavimą, atsiranda ryškus neatitikimas tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų vartotojo nenaudai. Teismo nuomone, tokia jurisdikciją nustatančia sąlyga vartotojui nustatoma pareiga paklusti teismo, kuris gali būti labai toli nuo jo gyvenamosios vietos, išimtinei jurisdikcijai, o tai gali apsunkinti jo atvykimą į teismą. Tuo atveju, kai ginčas kyla dėl nedidelių pinigų sumų, vartotojo atvykimo į teismą išlaidos gali turėti atgrasantį poveikį ir dėl jų vartotojas gali atsisakyti pareikšti ieškinį teisme ar gynybos. Teisingumo Teismo manymu, tokia sąlyga yra viena iš direktyvos priedo 1 punkto q papunktyje nurodytų sąlygų, kurių tikslas arba rezultatas – panaikinti arba trukdyti vartotojo teisei pareikšti ieškinį. Ir priešingai, tokia sąlyga leidžia pardavėjui ar tiekėjui pateikti visus su jo profesine veikla susijusius ginčus tame teisme, kurio jurisdikcijai priklauso pardavėjo ar tiekėjo įsisteigimo vieta; todėl jam paprasčiau atvykti į teismą, o atvykimo išlaidos yra mažesnės. Tam pritaria ir G. Poissonnier (minėtas 76 išnašoje), p. 2313. Pasak A. Osztovits, Z. Nemessányi (minėti 70 išnašoje), p. 23, ši teismo praktika Vengrijos teismų praktikoje ilgą laiką nesulaukė pritarimo. Veikiau dar ir šiandien įprasta, kad pardavėjas ar tiekėjas į standartines sutarčių sąlygas įtraukia jurisdikciją nustatančią sąlygą, pagal kurią šalys sutaria visus ginčus spręsti teisme, kurio jurisdikcijai priklauso pardavėjo ar tiekėjo įsisteigimo vieta, arba dar dažniau – teisme, kuris yra arčiausiai buveinės.

113. Tačiau ir tais atvejais, kai kalbama ne apie susitarimus dėl jurisdikcijos, o apie materialines sutartines prievoles, paprastai tikėtina, kad nacionaliniam teismui kaip svarbiausias pareikštus reikalavimus grindžiantis įrodymas bus pateiktas bent jau sutarties su vartotoju egzempliorius. Tačiau tai reikštų, kad teismui tampa žinomos Sprendime *Pannon* minimos „teisinės ir faktinės aplinkybės“, reikalingos *ex officio* įvertinti, ar sutarties sąlyga yra nesąžininga. Taigi nacionalinis teismas galėtų atlikti savo pareigą *ex officio* įvertinti, ar sutarties sąlyga yra nesąžininga.

Todėl daugeliu atvejų nacionalinis teismas nesusidurtų su ypatingais praktiniais sunkumais. Tačiau negalima atmesti galimybės, kad praktikoje gali pasitaikyti sutarčių sąlygų, kurių nesąžiningas pobūdis gali būti atskleistas tik atlikus išsamų tyrimą. Tačiau, kaip jau minėta, kadangi Bendrijos teisėje atitinkama teisinė pareiga nėra nustatyta, tai įmanoma tik vadovaujantis nacionaline proceso teise.

114. Pagal jau minėtus lygiavertiškumo ir veiksmingumo principus[81] nereikalaujama pripažinti, kad nacionalinis teismas privalo atlikti tyrimą. Kalbant apie lygiavertiškumo principo laikymąsi konkrečiu atveju, panašu, kad nacionalinis teismas, nagrinėdamas nacionaline teise grindžiamus ieškinius, turi ne daugiau teisių nei nagrinėdamas ieškinius, skirtus iš Direktyvos 93/13 kylančių asmenų teisių apsaugai užtikrinti. Šiuo atžvilgiu nematyti, kad lygiavertiškumo principui būtų nusižengta. Taip pat nematyti, kad Direktyva 93/13 suteiktų teisių praktinis įgyvendinimas būtų neįmanomas ar pernelyg sudėtingas. Iš to, kas išdėstyta[82], matyti, kad jei valstybės narės teisėje nenustatyta teismo pareiga atlikti tyrimą, tai automatiškai dar nereiškia, kad nacionalinis teismas, *ex officio* tikrindamas savo jurisdikciją arba išklausydamas šalių argumentus, negali sužinoti teisinių ir faktinių aplinkybių, reikalingų įvertinti, ar sutarties sąlyga yra nesąžininga. Tai taip pat netrukdo jam organizuojant procesą, jei reikia, su šalimis išsiaiškinti faktines ir teisines bylos dalyko bei ginčo aplinkybes ir užduoti klausimus[83]. Jei tokia pareiga organizuoti procesą nacionalinėje teisėje numatyta, nacionalinis teismas turi siekti, kad šalys laiku ir išsamiai paaiškintų visus reikalingus faktus, ypač papildytų trūkstamus duomenis, susijusius su nurodytais faktais, nurodytų įrodymus ir pateiktų tinkamus prašymus[84]. Taigi konstatuotina, kad tai, jog nėra nustatytos nacionalinio teismo pareigos atlikti tyrimą, negali būti laikoma lygiavertiškumo ir veiksmingumo principų pažeidimu.

81 — Žr. šios išvados 67 punktą.

82 — Žr. šios išvados 112 punktą.

83 — A. Herb „Europäisches Gemeinschaftsrecht und nationaler Zivilprozess“, Tiubingenas, 2007, p. 232, materialinė pareiga organizuoti procesą laikoma priemone, tinkama atsižvelgti į vartotojo teisminės apsaugos interesus.

84 — Kaip teisingai pastebi G. Poissonnier (minėtas 76 išnašoje), p. 2315, civilines bylas nagrinėjantis teismas šiandien nebegali pasitenkinti „teisėjo, skaičiuojančio smūgius ir leidžiančio šalims valdyti teismo procesą, vaidmeniu“. Kaip valdymo ir reguliavimo institucija civilines bylas nagrinėjantis teismas civiliniame procese atlieka aktyvų vaidmenį. Vartotojų apsaugos teisėje teismas turi tapti atsvara, kurios funkcija – pasirūpinti, kad taisyklių būtų laikomasi. Tai nereiškia, kad jis turi stoti į vienos šalies pusę. Veikiau jis turi tarnauti įstatymui. Dviguba vartotojų apsaugos teisės funkcija yra ginti vartotoją ir skatinti etišką elgesį rinkoje. Dvigubas tikslas šiek tiek pakeitė ir praturtino teismo vaidmenį. Jis turi užtikrinti, kad įstatymu siekiamas tikslas būtų gerbiamas, o jo taikymas – veiksmingas.

115. Pagal Bendrijos teisės bendrąjį veiksmingos teisminės apsaugos principą valstybių narių reikalaujama suteikti Sąjungos piliečiams teisines gynybos priemones, kuriomis jie Bendrijos teisės suteiktas teises galėtų apginti teisme. Galimybė dėl pažeistų teisių kreiptis į teismą svarbi teisių turėtojui, nes lemia praktinę jam suteiktų teisių vertę. Tačiau tai nereiškia, kad Bendrijos teisėje reikalaujama civiliniame procese atsisakyti šalių iniciatyvos principo ir pakeisti jį *oficialaus tyrimo principu*. Toks reikalavimas gerokai pranoktų veiksmingos teisminės apsaugos tikslą ir todėl pažeistų Bendrijos teisėje įtvirtintą proporcingumo principą[85]. Veiksmingos teisminės apsaugos principas tik reikalauja, kad valstybės narės imtųsi tinkamų priemonių apsaugoti atskirus asmenis nuo Bendrijos teisės suteiktų teisių netekimo dėl to, kad jie nežino reikalingų procedūrinių veiksmų ir žingsnių. Valstybės narės turi diskreciją pasirinkti tas priemones. Adekvačios šalių apsaugos priemonės, drauge ne taip smarkiai ribojančios valstybių narių procesinę autonomiją, būtų, pavyzdžiui, galimybė, o dideliuose ir sudėtinguose teismo procesuose pareiga pasitelkti advokatą (kartu kompensuojant bylinėjimosi išlaidas), teisėjų pareiga vykstant procesui informuoti, paklausti ir išaiškinti bei jau minėta teisėjų pareiga organizuoti procesą[86].

4. Išvada

116. Taigi į ketvirtąjį prejudicinį klausimą reikia atsakyti, kad Direktyva 93/13 aiškintina taip, jog pagal ją nacionalinis teismas, pastebėjęs galimą nesąžiningą sutarties sąlygą, neprivalo savo iniciatyva patikrinti, ar egzistuoja tokiai išvadai padaryti reikalingos faktinės ir teisinės aplinkybės, jei pagal nacionalinę proceso teisę tokį patikrinimą leidžiama atlikti tik bylos šalių prašymu, o šalys tokio prašymo nepateikė.

85 — Šiuo klausimu žr. A. Herb (minėtas 83 išnašoje), p. 231–232.

86 — Žr. šios išvados 114 punktą.

VII — Išvada

117. Atsižvelgdama į tai, kas išdėstyta, siūlau Teisingumo Teismui į *Budapesti II. és III. Kerületi Bíróság* užduotus prejudicinius klausimus atsakyti taip:

„1. Nei Teisingumo Teismo statuto 23 straipsnyje, nei kituose Bendrijos teisės aktuose nenumatyti reikalavimai, su kuriais būtų nesuderinama nacionalinė procesinė norma, pagal kurią nacionaliniai teismai, prašymus priimti prejudicinį sprendimą išsiųsdami Europos Bendrijų Teisingumo Teismui, įpareigojami informaciniais tikslais juos nusiųsti ir teisingumo ministrui.

2. Pagal EB 234 straipsnį Teisingumo Teismas turi kompetenciją aiškinti 1993 m. balandžio 5 d. Tarybos direktyvos 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais 3 straipsnio 1 dalyje pavartotą sąvoką „nesąžiningos sąlygos“ bei šios direktyvos priede išvardytas sąlygas.

3. Dėl tokio išaiškinimo pateiktu prašymu priimti prejudicinį sprendimą gali būti prašoma paaiškinti (siekiant užtikrinti Direktyva 93/13 garantuojamą vienodą vartotojų teisių apsaugos lygį visose valstybėse narėse), į kuriuos aspektus nacionalinis teismas gali arba turi atsižvelgti ypatingai atskirajai sąlygai taikydamas šioje direktyvoje įtvirtintus bendruosius kriterijus.

4. “Direktyva 93/13 aiškintina taip, jog pagal ją nacionalinis teismas, pastebėjęs galimą nesąžiningą sutarties sąlygą, neprivalo savo iniciatyva patikrinti, ar egzistuoja tokiai išvadai padaryti reikalingos faktinės ir teisinės aplinkybės, jei pagal nacionalinę proceso teisę tokį patikrinimą leidžiama atlikti tik bylos šalių prašymu, o šalys tokio prašymo nepateikė.